

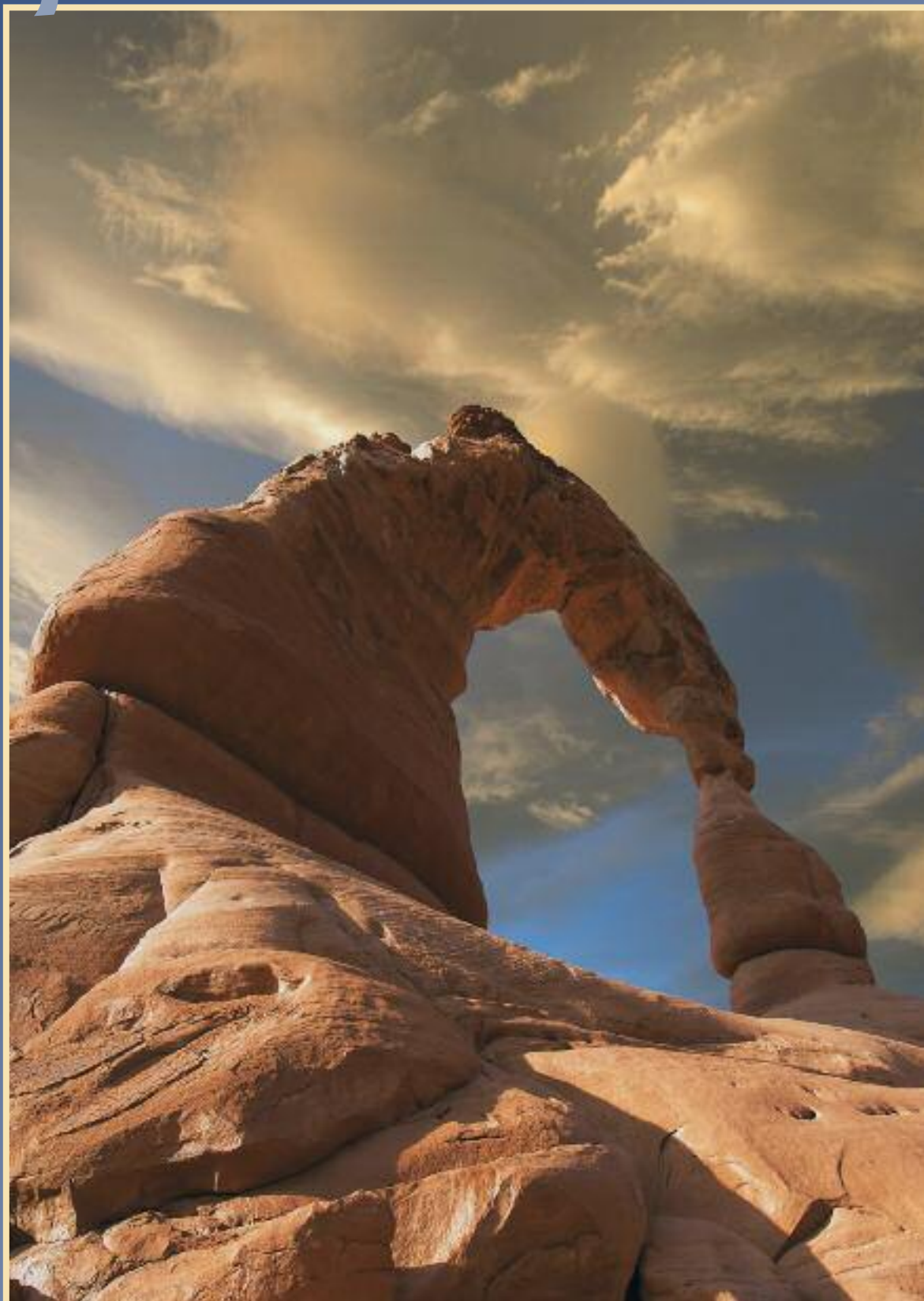
bulletin 9

AKADEMIE VĚD ČR

ab 2014

akademický

Jedním z neznámějších představitelů fenoménu „pískovcové krajiny“ je Delicate Arch – symbol národního parku Arches v Utahu. Brána vznikla a přetrvává v důsledku principu negativní zpětné vazby mezi napětím a erozí. Více k tématu na str. 2–6.

Výstavba ELI pokračuje

Superlaser ELI a jeho sesterský projekt HiLASE v Dolních Břežanech u Prahy 4. srpna 2014 umožnily novinářům prohlídku pokračující výstavby laserového centra, a to včetně experimentálních hal, do nichž budou postupně instalovány jednotlivé systémy. Největší výzkumný projekt v dějinách České republiky, na jehož realizaci ve třech zemích střední Evropy (centra vzniknou vedle Česka dále v Maďarsku a Rumunsku) participují vědecké instituce z Evropy i USA, má ambici být mezinárodní badatelskou infrastrukturou nové generace.

Úvodem neformálního setkání pohovořili vedoucí obou projektů Roman Hvězda (ELI Beamlines) a Tomáš Mocek (HiLASE) o aktuálním vývoji a poté si zúčastnění prohlédli stavbu ELI a již dokončenou budovu výzkumného zařízení HiLASE; zde novináři navštívili rovněž laserovou halu, která je veřejnosti nepřístupná. V prostorách ELI Beamlines si za plného provozu prošli hrubou stavbu jednotlivých částí haly, laserové a experimentální místnosti a také administrativní budovu projektu. Prohlídku doplnili odborným výkladem i zástupci jednotlivých výzkumných týmů – Daniel Kramer, Jaroslav Nejděl a Jonathan Tyler Green (ELI Beamlines), za HiLASE Martin Smrž. Podle Romana Hvězdy je jedním z cílů projektu vybudovat nový typ instituce určené primárně pro externí uživatele. Nepůjde tedy o uzavřenou laboratoř, v níž bude působit víceméně stálý počet domácích vědců, nýbrž o infrastrukturu, jejíž směřování vymezí sami odborníci z českých i zahraničních vědecko-výzkumných pracovišť.

Více o projektu, jehož koordinátorem je v Česku Fyzikální ústav AV ČR, v *AB 4/2011*. ■

lsd

VŠECHNA FOTÁ: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Obálka	
Výstavba ELI pokračuje	2
BIOCEV: hrubá stavba dokončena	3
Spolupráce Akademie a Senátu	4
Obsah, úvodník	1
Téma měsíce	
Vyšší princip pískovcový	2
Informace z 19. a 20. zasedání Akademické rady	7
Zahraniční styky	
Vědecká spolupráce s Pobaltím	8
Věda a výzkum	
Bolzano in Prague 2014	10
Karel Kosík a dialektika konkrétního	12
Mohelský mlýn na Vysočině	14
Dějiny umění ve společenském kontextu	16
Středoevropská konference antropologů	18
Fotografický fond Archivu AV ČR	19
Češi a Slováci modernímu světu	20
Projekt TRIGGER	21
Osobnost	
K jubileu historika Františka Šmahela	22
Ocenění	
Čestné oborové medaile	25
Obhajoby	
Sexuální chování a sexuální postoje	28
Reportáž	
Věda staví mosty aneb Euroscience Open Forum 2014	30
Portréty z Archivu	
Josef Pelnář (1872–1964)	32
Z Bruselu	
Italské předsednictví	33
Kultura a společnost	
Hodnoty a využití Středních Brd	34
Michail Bulgakov: Nekrolog psaný za života	35
Resumé	36
Příloha	
Principy Expertní rady evropských akademií (EASAC)	
Zásady dialogu akademické obce s politickou reprezentací	I–VIII

Vážení a milí čtenáři,

KRESBA: ZDENĚK HERMAN

vítejte v zájmovém čísle *Akademického bulletinu*, jehož příspěvky dokazují mezioborovou a interdisciplinární spolupráci vědecké komunity. Společné je rovněž autorství interaktivní výstavy, kterou připravil Výbor pro spolupráci České republiky s CERN, Akademie věd ČR, České vysoké učení technické a Univerzita Karlova k připomenutí *60 let CERN*. Největší a nejstarší společný projekt výzkumného centra Evropské organizace pro jaderný výzkum započal 29. září 1954. Česká republika je členem hned od svého vzniku v roce 1993, o rok dříve do organizace vstoupilo bývalé Československo. Oslavě výročí v České republice přispěl generální ředitel CERN Rolf-Dieter Heuer veřejnou přednáškou *CERN – 60 Years of Science for Peace* před pražským publikem, na niž navázal tematický seminář. Výstava o CERN je v síni Akademie věd ČR na pražské Národní třídě veřejnosti přístupna až do 25. září 2014. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

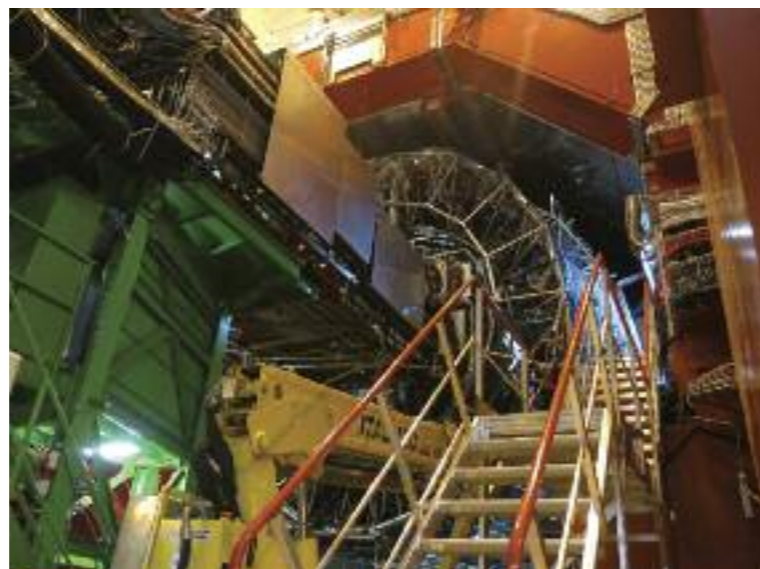

FOTO: MARINA HUŽVÁROVÁ, ARCHIV AKADEMICKÉHO BULLETINU

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356,
e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz,
Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz,
fotografie: Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz;
tajemnice redakce: Bc. Barbora Odstrčilová, tel.: 221 403 513, e-mail: odstrcilova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotney; jazyková korektura: Irena Vítková,
tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – prof. PhDr. Pavel Janoušek, CSc.; členové – prof. PhDr. Marek Blatný, CSc.,
RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ihnát, PhDr. Antonín Kostlán, CSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Dr.,
Ing. Karel Pacner, prof. Ing. Petr Ráb, DrSc., prof. RNDr. Eva Zažímalová, CSc., JUDr. Jiří Malý

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová
Tisk: Serífa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz.
Redakce si vyhrazuje právo příspěvku krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.
Články vycházejí rovněž v elektronické verzi na <http://abicko.avcr.cz>.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola.
AB 9/2014 vychází 16. září 2014.

VYŠŠÍ PRINCIP PÍSKOVCOVÝ

Tajemná síla kontrolující erozi pískovcových skal; Duch horniny; Inteligentní organismus; Tajemství skalních bran po 150 letech tápání vyřešeno – tak zněly namátkou vybrané titulky, které na přelomu července a srpna otiskla média po celém světě. Šlo samozřejmě o zveličení, snahu novinářů zaujmout... a prodat. Mediální lavinu spustil článek publikovaný v časopise NATURE Geoscience, který poprvé věrohodně prokázal princip, jenž je zásadní pro určitou etapu vývoje skalních bran a některých dalších známých pískovcových útvarů. Jde o myšlenku tak jednoduchou, že mnozí lidé měli za to, že je již dávno známá. Pokud jste se ale o ni chtěli něco dozvědět, ve vědeckých člancích a monografiích o pískovci jste ji nenašli.

Pohled na skalní bránu Delicate Arch v Utahu z větší vzdálenosti vyvolává otázku: Proč takový útvar již dávno nespád? Odpověď přináší nově popsany princip...

V přírodních vědách se občas stává, že i když není nějaký jev detailně objasněn a prokázán, což konec konců mnohdy ani v dané době nejde (nejsou přístroje, vhodný materiál), vědecké práce i souhrnné knihy si vystačí s určitým obecným popisem. Ten se opakuje tak dlouho, až již nikdo záležitost detailněji nestuduje, protože „už je přece vysvětlená“. Tak tomu bylo i v případě vysvětlování vzniku pískovcových skalních bran či některých dalších turisticky oblíbených přírodních objektů známých po celém světě. V případě tvaru nejznámějšího – pískovcové brány – se v geomorfologickém povědomí usadilo následující obecné vysvětlení. Zjednodušeně řečeno: nejdříve se různými způsoby, obvykle erozí po paralelních puklinách, zúží skalní masiv; někdy se v něm vyvinou z obou stran převisy, které se postupně propojí ve skalní okno, a to se důsledkem vypadávání bloků po stranách a nahore zvětšuje. Přitom začne působit „klenbový efekt“, postupně se objevují obloukovité pukliny

a podle nich se odlamují bloky do již pravidelného tvaru – pískovcové skalní brány, jejich tvary jsou „dohlazeny“ dalšími erozními činiteli, jako je solné a mrazové zvětřování, déšť či vítr. Ale je toto úplně a hlavně – detailní – vysvětlení? Jak přesně vzniká a co ovlivňuje klenbový efekt v pískovcích, proč se někde brána vytvoří a jinde ne, proč vznikají i slepé skalní brány, které nepotřebovaly zúžení skalního masivu? Proč skalní brány, tvary zdánlivě nestabilní, zůstávají osamocně „trčet“ i v místech, kde většina ostatního pískovcového masivu v jejich úrovni již byla erodována? A co jiné tvary – skalní okna, pilíře nebo některé skalní hříby? Také na nich lze pozorovat výrazné křivky, a přitom má vznik těchto útvarů pokaždé jiné zdůvodnění.

Ať se vypravíme do pískovcových oblastí Čech, Německa, Lucemburska, do Petry v Jordánsku nebo do „svatyně pískovcových bran“ parku Arches v Utahu (USA), zaujme nás možná až zarážející podobnost

všech zmiňovaných skalních útvarů. Pojďme si tedy položit dvě otázky. Za první: je možné, aby byl vznik a vzhled těchto podobných tvarů dílem souběhu více méně náhodných, respektive neřízených procesů? A za druhé: proč jsou tyto „makroformy“ tolik podobné mnohem menším „mikroformám“ centimetrových až decimetrových rozměrů vyskytujícím se na tisících míst v pískovcových oblastech celého světa? Tyto malé formy přece nelze vysvětlovat opadem bloků podle klenby; jsou dokonale hladké a opadávají u nich maximálně jednotlivá zrnka písku. Bez jakékoli znalosti zkusme „nadhodit“ selsky jednoduchou a snad i trochu „provokativní“ myšlenku: není to náhodou tím, že kdesi nad odlamováním a selektivní erozí je ještě jiný – mocnější – faktor, který ovládá vše ostatní? Jakýsi dirigent, který přírodě buď dovolí, nebo nedovolí erodovat „jeho“ pískovcovou skálu, případně určí kde a do jakého tvaru?

Hrátky s pískovcem

Začátek našeho výzkumu nastartoval sled šťastných okolností. Kolega hydrogeolog Jiří Bruthans z Ústavu hydrogeologie, inženýrské geologie a užití geofyziky PřF UK se s některými členy autorského týmu věnoval „svému“ hydrogeologickému výzkumu v lomu Střeleč v Českém ráji. Zaujaly jej přitom dvě pozoruhodné a zdánlivě nesouvisející vlastnosti zdejšího pískovce. Jednak že se zdejší skála sice musí při těžbě střilet pomocí trhavin – ale přitom lze jednotlivé kameny celkem snadno rozdrolit rukou a menší kousky dokonce nelze ani zvednout, protože se po dotyku rozpadají! Druhou a ještě markantnější vlastností bylo, že v opuštěných částech lomu spontánně vznikají pískovcové mikroformy – pilířky, branky, okna a sloupky, které jsou totožné s formami v okolních přírodních pískovcových skalách tyčících se hned za hranici těžebního prostoru lomu. Při zběžné prohlídce několika shrnujících publikací zabývajících se vznikem pískovcových tvarů J. Bruthans zjistil, že názorů a teorií na jejich vznik je několik a že žádná není příliš detailní a obecně aplikovatelná. Odtud byl už jen krůček k nápadu, pojďme si se střelečským pískovcem hrát a pokusit se něco objevit...

První a vlastně klíčový objev v lomu představoval nálezy poloh speciálního pískovce, jehož fragmenty, byť velice křehké, drží na vzduchu tvar (při opatrné manipulaci) – když se ale ponoří do vody, ihned se rozpadnou na písek. Pokud se ovšem zatíží závažím, rozpadnou se jen částečně a pod závažím zůstane zachovaný pilířek, který snese i velike zatížení. Objev tohoto zásadního materiálu a jeho chování odstartoval „těžbu“ pískovce pro laboratorní pokusy. Pomocí listů pil o různé velikosti zubů se odebraly kostky, kvádry i válce několika rozměrů. Jako dobře

manipulovatelného erozního činitele jsme pro experimenty zvolili vodu. Voda prostupující pískovcem je kapilárním sáním přitahována na stěny zrn, přičemž v pórech stlačuje vzduch, který následně ničí původně relativně pevnou strukturu pískovce. Laboratorní pokusy jsme prováděli v akváriu, v kbelících i lavorech. Jako závaží sloužily obkladové dlaždičky, olověná závaží nebo nezatápěné části pískovce. Zprvu jsme ani přesně nevěděli, co vlastně konkrétně najdeme, chtěli jsme jen vysvětlit chování střelečského pískovce a případně vyrobit alespoň některé tvary, které v lomu samovolně vznikaly a jež byly tolik podobné tvarům z přírody. Po úvodních nezdarech jsme po týdnech práce dokázali ze stlačeného a zatápěného pískovce „vyrobit“ pískovcový sloupek ve tvaru přesýpacích hodin, částečným zatopením skalní hříby s až neuvěřitelně tenkou nohou. Stále to ale nebylo ono. Pozoruhodných výsledků jsme dosáhli, až když jsme v pokusech začali kromě zatížení uvažovat i porušení přenosu tlaku ze závaží a jeho jakési nasměrování. Podařilo se to nejprve v sadě pokusů na asi pět centimetrů tlustých plátcích pískovce o průměru asi 15 centimetrů. Pískovcové „řízky“ byly nařezány z válce pevně omotaného potravinovou fólií, která nahrazovala tlak chybějící pískovcové hmoty ze stran. Při nařiznutí plátku do zhruba poloviny jeho tloušťky se přerušil přenos tlaku nad a pod nařiznutou plochou a při ponoření velice rychle opadala písková zrna a vytvořila dokonalý výklenek – slepé skalní okno! Po sloupku jsme najednou měli druhý tvar z přírody. Při dalším „hraní“ s nařezáváním řízků v různých směrech jsme zaznamenali důležité objevy. Přesně si vybavujeme nadšení, když se poprvé ponořil plátek pískovce nařiznutý skrz, ovšem dvěma křížícími se řezy: během několika sekund se voda v akváriu zakalila rychlým opadem zrn a po jejich

Obrázky malých pískovcových forem z lomu Střeleč v Českém ráji: a, b – šikmá a vodorovná brána, obě vytvořené proudící vodou; c, d – různě nakloněné brány s výraznými pilíři; e – skalní okna vytvořená v linii na vrstevní ploše; f – dokonalý skalní pilířek; g – skalní okénko vznikající z několika malých slepých bran/oken. Černá úsečka na obrázcích představuje délku 10 centimetrů.

Ukázky přírodních pískovcových forem v porovnání s experimentálními formami a zobrazení průběhu napětí v těchto formách.

1. sloupec: *Delicate Arch v parku Arches v Utahu je jednou z nejznámějších skalních bran světa;*

2. sloupec: *malá skalní branka, Glen Canyon; velké „slepé skalní okno“, oblast Navajo Bluff, USA; malé „slepé skalní okno“ v oblasti Chydinglye Wood v Anglii;*

3. sloupec: *jeskynní skalní sloupky v jeskyni Cueva Eladio na stolové hoře Churi Tepui ve Venezuele; skalní pilířek z Českosaského Švýcarska;*

4. sloupec: *mohutný skalní hřib u Angel Arch v národním parku Canyonlands v Utahu, USA; dva menší skalní hříby z oblasti Broumovských stěn.*

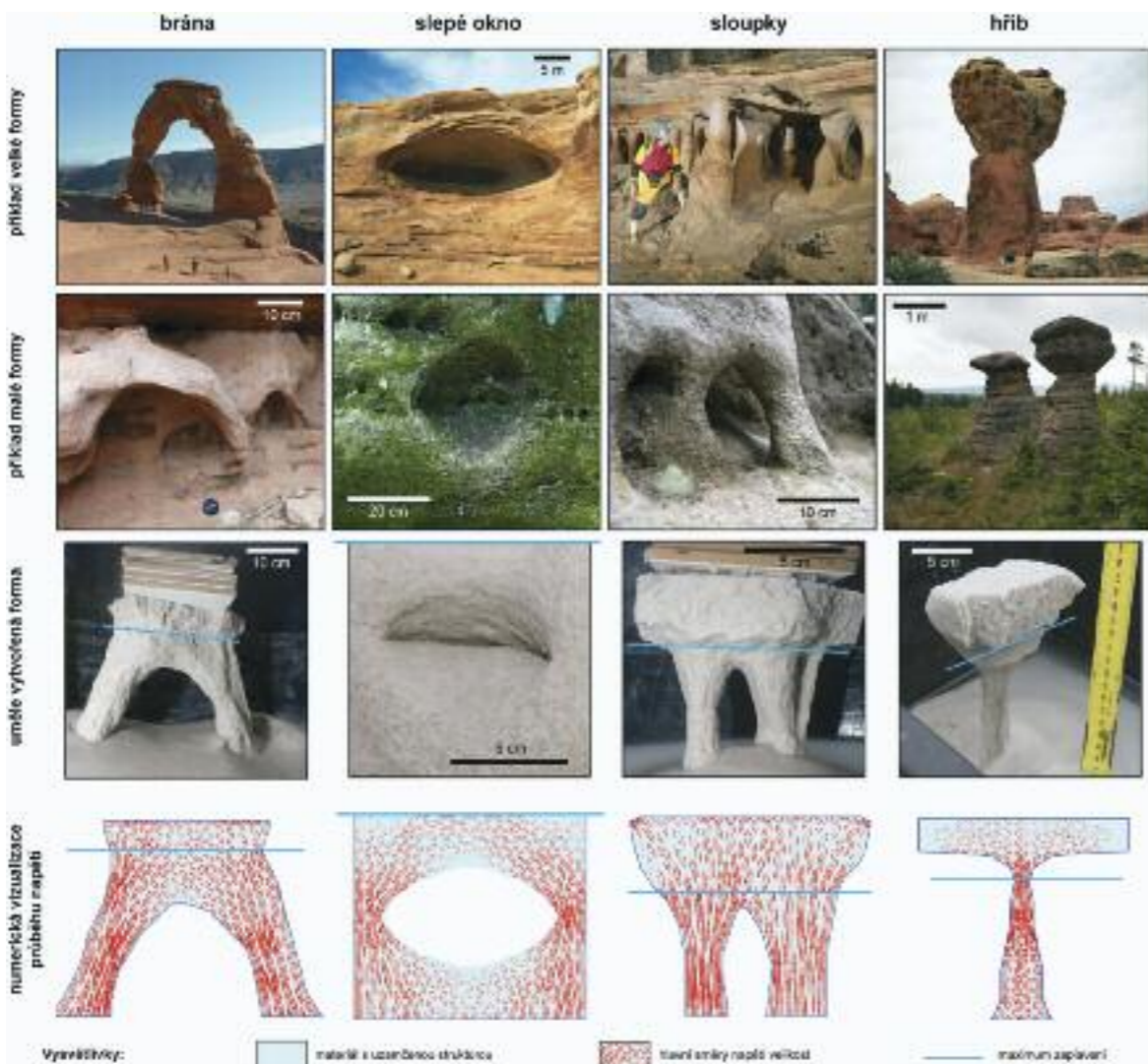

FOTO: JIŘÍ BRUTHANS, MICHAL FILIPPI, MAREK AUDY, VÁCLAV ČÍLEK, ARCHIV AUTORŮ

usazení jsme hleděli na dokonalou „bránu“, respektive „okno“, které zůstalo stabilní i při vyjmutí z vody či po opětovném ponoření. Pouze když se nařízlo v nejužším místě, útvar opět „odhodil“ písková zrna nepotřebná k přenosu napětí a zůstal dále stát. Od dílčího objevu se pokusy ještě zintenzivnily. Pískovcové kostky se nařezávaly, navrtávaly, pokládaly na nepřerušenu nebo naopak přerušenu podložku. Výsledkem poté byly dokonalé skalní brány, hříby a pilíře...

Jedinečnost vybraných partií střelečského křemenného pískovce spočívá ve skutečnosti, že je diageneticky velmi zhuňtělý, relativně málo porézní a neobsahuje skoro žádné pojivo. Jediným materiálem v mezerní hmotě jsou jílové minerály (kaolinit, illit), jejichž obsah je nižší než jedno procento. Pískovec drží pohromadě nikoli kvůli sekundárnímu tmelu, ale pouze „zamčeným“ zrnům, která do sebe pod tlakem daným miliony let

trvajících diagenéz přesně zapadají. Odborně se tento pískovec nazývá uzamčený písek (anglicky *locked sand*). Obecnější výraz pro takto se chovající materiál, který jsme ve zmiňovaném článku začali používat, je *fabric interlocked material* (česky zhruba asi materiál s uzamčenou strukturou). Takto vytvořená vazba mezi zrny způsobuje, že pokud pískovec stlačíme, zaklíněná zrna přenesou i velkou váhu. Uvolnit je z pískovce je mnohem těžší. Takový pískovec/písek dobře charakterizovali již například v roce 1999 britští autoři N. P. Richards a M. E. Barton z lomu u Reigate jižně od Londýna (Folkestone Bed sands) v Anglii. Jejich práce ovšem částečně zapadla (ve dnech přípravy tohoto textu má v databázi SCOPUS jen devět citací) a možnosti pozoruhodného chování tohoto pískovce pro pokusy nebyly odhaleny (mimořádně, do Anglie jsme se v rámci výzkumu vypravili a shodu s vlastnostmi střelečského pískovce zde potvrdili).

Zvýšení stability pískovce stlačením je ale jen část principu, který v článku prezentujeme. Abychom vyrobili určitý pravidelný tvar, musíme v hornině dokázat přerušit původně více či méně rovnoměrný přenos napětí z nadloží a nějak ho usměrnit, což zajistí vhodné geomorfologické, litologické a tektonické podmínky. Teprve zde vstupuje do hry prvek náhody a kombinace jevů. Přesněji řečeno, jde o diskontinuity, které zabráňují přenosu napětí, respektive jej usměrní; při pokusech šlo o přerušení podložky, řezy do zkoumaných těles, křížení řezů, návrty a podobně. V přírodě obstará tuto práci třeba mezivrstevní plocha, snadno erodovatelná vrstva (například jílová vrstva, rozpadavá poloha pískovce), tektonická plocha nebo puklina, tlakové pukliny, nebo naopak zpevněná vrstva, která je ovšem lokálně přerušena. Výraznou roli může případně sehrát i kombinace pevných (zpevněných) vrstev s těmi, které se chovají více jako materiál s uzamčenou strukturou.

Důležitou sadu experimentů představovalo srovnání nestlačených a stlačených kostek běžného (tedy cementovaného) pískovce z různých lokalit. Byly použity rozdílné typy pískovců ze tří kontinentů. Dvojice pískovcových kostek (k původní sedimentární stratifikaci náhodně orientovaných) byly vystaveny solnému a mrazovému zvětrávání. Kostky v jedné sadě byly volné, ve druhé upnuty mezi ocelové destičky a stlačeny šrouby. Kostky se poté v pravidelných cyklech opakovaně nořily do roztoku NaSO₄ a následně vysoušely v peci (= krystalizace solí), jiné kostky se máčely ve vodě a poté vystavily teplotě -20 °C (= rychlé mrznutí pórové vody); o metodice podrobněji viz *Supplementary Information* našeho článku. Výsledky experimentů prokázaly, že naprostá většina nestlačených kostek podrobných solnému zvětrávání se rozpadala 1,5 až 4,6krát rychleji než kostky stlačené. V případě mrazového zvětrávání byl úplný rozpad po více než 100 cyklech u nestlačených kostek o desítky (až 100 %) procent vyšší než rozpad stlačených kostek. Pozoruhodným výsledkem experimentů byly i výsledné tvary zbytkového pískovce po zvětrávacích cyklech, v podstatě ekvivalenty pilířů a sloupků známých z přírody.

Když jsme se tedy dostali do fáze, že jsme dokázali ze střelečského pískovce laboratorně vyrábět analogy přírodních tvarů, bylo potřeba zapojit další nástroje vědeckého přístupu, abychom poznatky dostatečně zdokumentovali. Zásadní bylo situaci numericky a graficky vizualizovat a také vytvořit materiálový model, který by zjištěné chování pískovce vysvětloval. Pro zobrazení chování napětového pole v pískovci jsme použili program PLAXIS, do něhož jsme zadali parametry získané z triaxiálních zátěžových testů. Výsledky vizualizace ukázaly, že napětí diskontinuity „obtéká“, respektive je koncentrováno do zúžených částí či oblouků kolem

míst, kde nemůže dojít k jeho přenosu. Materiál, který se při pokusech velice rychle rozvolnil a „opustil“ vznikající tvar, byl ve vizualizacích v oblastech napětového stínu. Numerická vizualizace také dobře ukazuje, proč se na rovných či klenutých stěnách pískovcových skal nevyskytují výčnělky. Takové útvary totiž nepřenášejí napětí z horní části tělesa, a pokud se někde vytvoří při náhodném procesu, jako je odlomení skály, jsou snadno erodovány. Pro popis rozpadu uzamčeného písku jsme vyvinuli koncept nazvaný „locus of fabric instability“ (něco jako „obálka nestability struktury“) – v grafu závislosti smykového napětí na normálovém napětí ukazuje pole ne/stability tohoto materiálu. Na základě výsledků laboratorních experimentů lze znázornit, v jakém rozsahu napětí bude materiál stabilní a zachová svůj tvar a v jakém se rozpadne na jednotlivá zrnka.

Slovy jednoho z recenzentů publikovaného článku: „vědecká trojice: pozorování-experiment-modelování“ byla završena. Máme tedy zdokumentovaný princip, nazvaný „negativní zpětná vazba mezi napětím a erozí“, který funguje na základě i) gravitačního zatížení a přenosu napětí v horninách s uzamčenou strukturou (pískovcích) a ii) koncentrace tohoto napětí v důsledku přítomných diskontinuit. Výsledkem popisovaného principu je stav, kdy se v masivu předem vytvářejí dispoziční pro některé geomorfologické útvary, jež mají zatíženou a nezatíženou část. Přímým důsledkem tohoto stavu je skutečnost, že erozní vlivy působící na skálu erodují preferenčně nezatíženou pasáže a vypreparovávají „zakódovaný“ tvar z masivu. A protože napětí je poměr velikosti síly na jednotku plochy, se zmenšující se plochou nosného prvku skalního útvaru roste jeho odolnost vůči erozi. Tedy až do doby, kdy napětí přesáhne hranici mez pevnosti a skalní útvar se zřítí. Nejen volně stojící pískovcové brány typu Delicate Arch v Utahu mají tedy fyzikální vysvětlení... A co dál?

Z laboratoře zpět do přírody

Uvědomme si jeden důležitý aspekt. Co se podařilo prokázat na unikátním střelečském pískovci, je princip, který ideálně funguje v hornině s uzamčenou strukturou v určitém stadiu jejího vývoje. Přímou pozorovanou vznik „skalní“ brány při experimentu na střelečském pískovci je skvělý, ale proces není tak snadné pozorovat na cementovaných pískovcích, protože trvá

Příklady pilířků „vyrobených“ ze stlačených pískovcových krychlí cementovaných pískovců o hraně čtyři centimetry působením solného zvětrávání. Pískovce pocházejí z následujících lokalit:
a – Teplicko-adršpašské skály;
b – lokalita Helper, USA;
c, d – Ute-Mt. Utah, USA.

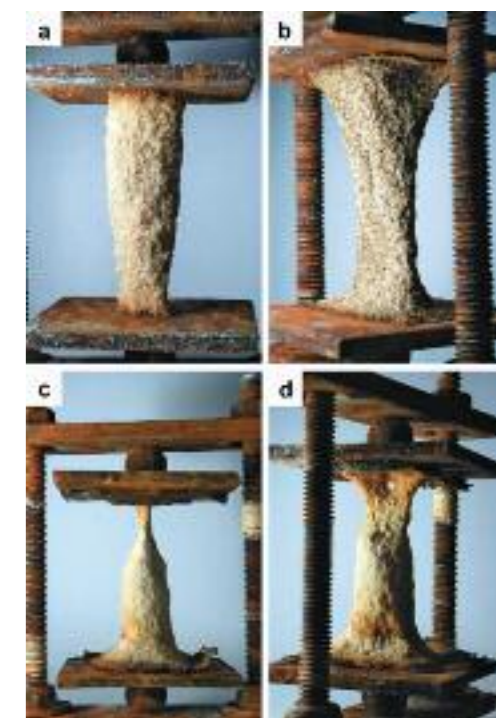

FOTO: JAN SOUKUP A JANA VAČULIKOVÁ, ARCHIV AUTORŮ

Informace z 19. a 20. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada dne 25. června 2014:

Schválila

- pravidla pro udělování vědeckého titulu „doktor věd“ v Akademii věd ČR,
- přidělení dotace na řešení projektů regionální spolupráce,
- Statut Komise pro Regionální spolupráci krajů a ústavů AV ČR,
- Metodický pokyn Rady vědeckých společností ČR pro poskytování finanční podpory vědeckým společnostem sdruženým v Radě vědeckých společností ČR,
- orientační program činnosti Akademické rady AV ČR na II. pololetí 2014.

Souhlasila

- s návrhem hromadného dopisu předsedy AV ČR o volbách volených zástupců pracovišť AV ČR do Akademického sněmu AV ČR na funkční období 2014–2018,
- se zprávou o závěrečném hodnocení výzkumných záměrů pracovišť AV ČR řešených v letech 2007–2013,
- s návrhem základní koncepce *Týdne vědy a techniky AV ČR 2014*,
- s výsledky 2. kola výběrového řízení na zahraniční pracovní cesty v rámci dvoustranných smluv pro rok 2014,

- s rozdělením dotací na podporu vědecké a vědecko-populární literatury,

Jmenovala

- tajemnicí Komise pro Regionální spolupráci krajů a ústavů AV ČR Alenu Černou (Kancelář AV ČR),
- členy Rady pro popularizaci vědy AV ČR Ing. Petra Bobáka, CSc. (Akademická rada), Mgr. Juraje Hvořeckého, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.) a Ing. Radka Rejchrtu (Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.) a její tajemnicí Mgr. Lucii Krzyžankovou (Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.),
- členy Rady pro správu akademických webů AV ČR Mgr. Petra Borovského (Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.) a Ing. Radka Rejchrtu (Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.).

Vzala na vědomí

- usnesení vlády České republiky č. 415 ze dne 4. června 2014 ke Kontrolnímu závěru Nejvyššího kontrolního úřadu z kontrolní akce č. 13/06 – Peněžní prostředky určené na investice v působnosti Akademie věd České republiky a veřejných výzkumných institucí, u nichž je Akademie věd zřizovatelem.

Akademická rada dne 15. července 2014:

Schválila

- úkony a postupy doporučené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem a pořízení přístrojů podle zápisu z jejího 16. zasedání konaného 7. července 2014,
- přidělení finančních prostředků na dotace žadatelům z ústavů AV ČR podle návrhu Komise pro informační technologie AV ČR.

Souhlasila

- s průběhem I. fáze *Hodnocení výzkumné a odborné činnosti pracovišť AV ČR za léta 2010–2014*,
- s odměnami pro členy dozorčích rad a rad pracovišť AV ČR za rok 2013.

Jmenovala

- prof. PhDr. Petra Sommera, CSc., DSc., předsedou Dozorčí rady Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., do konce jeho druhého funkčního období 30. dubna 2017,
- Komisi pro regionální spolupráci krajů a ústavů AV ČR jako svůj stálý poradní orgán ve složení: PhDr. Tatána Petrasová, CSc. (Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.) – předsedkyně; členové: Ing. Petr Bobák, CSc. (Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR, v. v. i.),

prof. Ing. Josef Lazar, Dr. (Ústav přístrojové techniky AV ČR, v. v. i.), JUDr. Lenka Vostrá, Ph.D. (Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.), prof. RNDr. Eva Zažímalová, CSc. (Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.),

■ Ing. Michala Sedláčka členem Komise pro informační technologie AV ČR.

Doporučila předsedovi AV ČR, aby

- udělil ceny předsedy AV ČR za propagaci či popularizaci výzkumu, experimentálního vývoje a inovací těmto kandidátům:
  - RNDr. Aleši Špičákovi, CSc., navrženému Geofyzikálním ústavem AV ČR, v. v. i.,
  - dr. Michaelu Londesboroughovi, B.Sc Hons, Ph.D., navrženému Radou pro popularizaci vědy AV ČR,
  - PhDr. Jiřímu Proseckému, CSc., navrženému Orientálním ústavem AV ČR, v. v. i.

Vzala na vědomí

- návrhy na úpravu loga AV ČR,
- rámcový návrh nové koncepce mezinárodní spolupráce,
- Zprávu o činnosti Sdružení moravských pracovišť AV ČR za rok 2013.

Úplná znění zápisů ze zasedání Akademické rady na http://www.cas.cz/o_avcr/struktura/akademicka_rada.

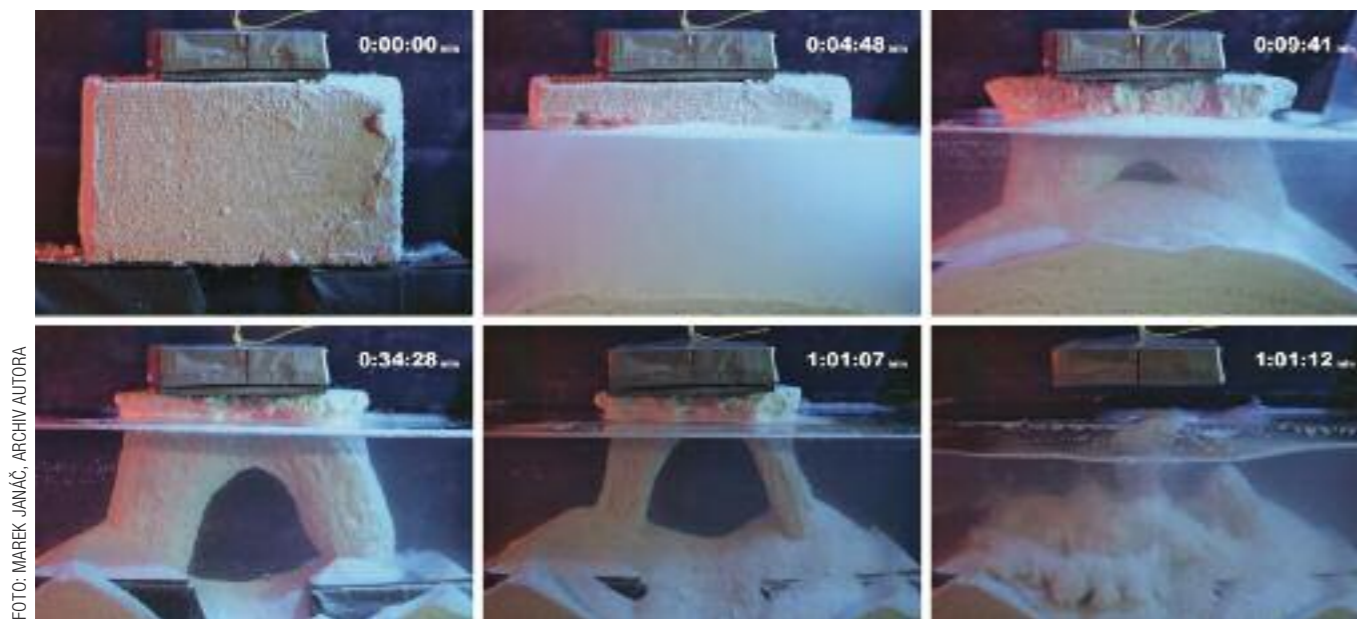

FOTO: MAREK JANÁČ, ARCHIV AUTORA

Sekvence vzniku umělé pískovcové brány ze střelečského pískovce. Během asi hodinového experimentu byl pískovcový kvádř 20 x 10 cm umístěn na dvě podložky a zatížen. Po částečném zaplavení vodou bylo závaží v krocích nadlehčováno – v důsledku toho se zmenšovaly pilíře vzniklé brány až do jejího kolapsu při úplném odlehčení.

mnohem déle. V přírodě jde o tisíce a miliony let – od sedimentace pískových zrn, přes jejich zpevnění (cementování), tektonické porušení, vytvoření „dispozic“ pro skalní tvary a rozčlenění masivu na segmenty, změny (modifikace) „dispozic“ až po finální vypreparování tvarů ze zbytků masivu. Pomocí experimentů jsme ale prokázali, že i na cementovaný pískovec má tlak nadloží zásadní vliv při selektivitě (tj. řízení) eroze a tedy jeho tvarování. Vidíme-li v přírodě skalní bránu, výklenek, okno, sloupek nebo hřib, musíme si uvědomit, že jde o výsledek dlouhodobého vývoje skalního masivu, který se tvoří v součinnosti s mnoha souběžnými nebo navazujícími procesy. Zásadním je dle našeho názoru princip negativní zpětné vazby mezi napětím a erozí. Je ovšem nutné nepřehlížet „spolautorství“ dalších faktorů, jako jsou vliv litologie (proleznutí, silicifikace), tektoniky a mechaniky hornin (extenzní trhliny, skalní řízení).

Dostáváme se na začátek – tedy k názvu našeho příspěvku. V článku jsme popsali a doložili princip chování

speciálního pískovce při zatížení, který vede ke vzniku některých pískovcových forem. Princip neozřejmí přesně a do detailu současný tvar každé jednotlivé skalní pískovcové brány, okna, pilíře a podobně, nicméně je klíčem k vysvětlení. Je základním mechanismem, který řídí další „formovací nástroje“ a jeho vliv a účinnost podléhají dalším okolnostem, které musí být v každé lokalitě zohledňovány.

Pojďme nakonec vyslovit jednu tak trochu „kacířskou“ myšlenku: „Co všechno lze považovat za materiál s uzamčenou strukturou?“ Zmiňujeme zvětralý granit nebo na kousičky tektonicky podrcenou karbonátovou brekci. A co takhle třeba historická stavba z pískovce? Není zdokumentování principu negativní zpětné vazby mezi napětím a erozí v uzamčeném pískovci jen špičkou podmořského ledovce, jehož tvar pod hladinou ještě neznáme?

(Autoři výzkumu: Jiří Bruthans, Jan Soukup, Jana Vaculíková, David Mašín, Gunther Kletetschka a Jaroslav Řihošek – Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze; Michal Filippi, Gunther Kletetschka – Geologický ústav AV ČR, v. v. i.; Jana Schweigstilllová – Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR, v. v. i.; Alan L. Mayo – Brigham Young University, USA. Výzkum byl podpořen mj. grantem GA ČR 13-28040S. Článek viz <http://www.nature.com/ngeo/journal/v7/n8/full/ngeo2209.html>. Video z experimentu naleznete na <http://youtu.be/bRlw4J1ypgI>.

MICHAL FILIPPI,
Geologický ústav AV ČR, v. v. i.,
JANA SCHWEIGSTILLOVÁ,
Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR, v. v. i.

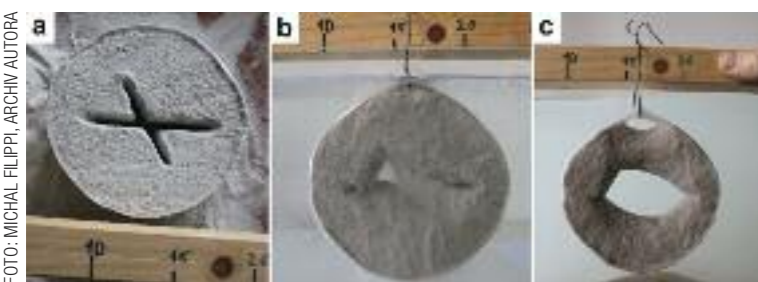

FOTO: MICHAL FILIPPI, ARCHIV AUTORA

Ukázka vzniku okna/brány ze střelečského uzamčeného pískovce. Plátek pískovce byl pevně obalen fólií, která simulovala chybějící skalní masiv, a naříznut křížicemi se řezy. Po ponoření se během několika sekund vytvořil útvar, který pak zůstal stabilní i po vymoření z vody nebo naopak dlouhodobě (několik týdnů) ponechání ve vodě.

VĚDECKÁ SPOLUPRÁCE S POBALTÍM

Kooperace Akademie věd ČR s pobaltskými zeměmi (Litva, Lotyšsko a Estonsko) je dlouhodobá. Do roku 1989 se uskutečňovala dohodou s Akademií věd SSSR a se zaměřením na technické obory. Po roce 1990 směřuje spíše k humanitním a sociálním oborům, a to především v Litvě a částečně v Lotyšsku; Estonsko zůstává v zájmu vědců z ústavů I. vědní oblasti (Fyzikální, Astronomický ústav, Ústav termomechaniky aj.).

Akademie věd ČR uzavřela nové dohody s již samostatnými státy Litvou a Lotyšskem v roce 1994, s Estonskem v roce 1996. Hlavní obory spolupráce představují literatura, folklor a umění; historie a etnografie; filologie a přírodní vědy.

Partnerskými organizacemi AV ČR jsou Akademie věd uvedených zemí. Od roku 1990 jsou vzájemně propojeny trilaterální dohodou (tzv. „Baltsko-severská“ spolupráce). Regulérní vztahy udržují nejen za účelem výměny informací, ale také v rámci dohod o výměnných pobytech vědeckých týmů s cílem řešit projekty a udělovat individuální stipendia pro práci v archivech, knihovnách a účast na vědeckých akcích. Kromě podpory a financování mezinárodní mobility se jejich zástupci setkávají s kolegy z Finska, Švédska a Norska na konferencích *Baltic Conferences on Intellectual Cooperation* (jednotlivé země se v pořádání střídají).

Budova Litevské akademie věd ve Vilniusu

ZDROJ: WIKIMEDIA COMMONS, RIMANTAS LAZDYNAS

Zúčastněné Akademie se zapojují do mezinárodních organizací: ALLEA (Federation of ALL European Academies; v letech 2006–2011 byl vedoucím předsednictva prof. Jüri Engelbrecht, viceprezident Estonské AV), ICSU (International Council for Science), EASAC (European Academies Science Advisory Council) a IAP (InterAcademy Panel), Lotyšská a Estonská AV do UAI (International Union of Academies of Humanities and Social Sciences).

Spolupráce AV ČR s uvedenými zeměmi se realizuje přímo mezi akademickými pracovišti prostřednictvím smluv o řešení konkrétních témat nebo dvoustrannými dohodami.

Sídlo Lotyšské akademie věd v Rize

Partnerskou organizací na Litvě je Litevská akademie věd (Lietuvos mokslų akademija – LMA); ta vznikla stejně jako Litevská SSR AV v roce 1941. Od roku

1989 se objevovaly tendence k samostatnosti, o rok později se LMA přeměnila na síť 17 vědecko-výzkumných institucí. V únoru 1991 byla vyhlášena samostatná Litevská akademie věd se sídlem ve Vilniusu. Sestává z pěti sekcí: Humanitní a sociální vědy; Chemie, fyzika a matematika; Biologie, medicína a geovědy; Zemědělství a lesnictví a Technické a inženýrské vědy. Vedena je prezidiem, které tvoří prezident AV, viceprezident, generální tajemník, členové a předsedové vědeckých sekcí.

Vedle podpory vědeckých institucí a nadací vydává publikace, učebnice, sponzoruje sympozia a konference. Zřizuje 15 pamětních cen a ocenění; zapojení mladých vědců a studentů do výzkumu podporuje 10, respektive 15 cenami. S Litevskou bankou uděluje od roku 2008 Cenu Vladase Jurgutise.

Do spolupráce s LMA se v Česku zapojují především ústavy z II. a III. vědní oblasti (Biologické centrum, Ústav organické chemie a biochemie, Etnologický ústav), zastoupeny jsou však i technické disciplíny (viz například neformální kooperace skupiny prof. Jurase Banyse ve Vilniusu a oddělení dielektrik FZÚ).

Lotyšská akademie věd (Latvijas Zinātņu akadēmija) je nástupcem několika vědeckých společností. Jejimi předchůdci byly Kuronská společnost pro literaturu a umění založená v roce 1815 a Komise pro vědu, která vznikla jako součást Říšské lotyšské společnosti (1869). V roce 1932 byla reorganizována do Výboru pro vědu se statutem soukromé akademie věd. Jako AV Lotyšské SSR začala působit v únoru 1946; jádro tvořili vědci z Lotyšské univerzity a Lotyšské zemědělské akademie. V roce 1992 se transformovala v klasickou akademii věd s jednotně volenými členy z řad významných lotyšských i zahraničních vědců a učenců – dělí se na řádné členy akademiky, čestné, zahraniční a členy korespondenty. Společně tvoří Valnou hromadu stojící v čele AV – se Senátem AV volí prezidenta a Dozorčí radu. Akademie sestává z pěti divizí – fyzikálních a technických věd; sociálních

ZDROJ: WIKIMEDIA COMMONS

a humanitních věd; zemědělství a lesnictví; Centra pro vědu a technologie; Komise pro terminologii. Spolupracuje s 26 zahraničními partnerskými organizacemi, zapojila se do programů EU EUREKA (2000), ERA-NET a COST.

S Lotyšskem spolupracují ústavy III. vědní oblasti (Ústav pro soudobé dějiny, Filosofický ústav a EÚ); například ÚSD a FLÚ mají uzavřenou smlouvu s Ústavem filozofie a sociologie Lotyšské univerzity, k níž rovněž využívají bilaterální dohody mezi AV ČR a LZA.

ZDROJ: WIKIMEDIA COMMONS, AVE MARIA MÖJSTLIK

Estonsko patřilo k nejsilnějším partnerům, neboť zde v letech 2000–2006 rostly výdaje na vědu a výzkum nejrychleji ze všech členských států EU. Věda a výzkum se financují převážně ze státního rozpočtu prostřednictvím cíleného a základního financování, výzkumných grantů a také národních programů výzkumu a vývoje; část pochází z rozpočtů obcí a měst, darů či příjmů získaných z hospodářských činností v oblasti VaV. V důsledku hospodářské recese a globální krize (2008) se však příznivý vývoj estonského hospodářství zastavil, což ovlivnilo i spolupráci s AV ČR: estonská strana požádala o snížení roční výměnné kvóty – situace přetrvává dodnes.

V roce 2008 byla na sedm let zřízena Estonská vědecká nadace s úkolem zprostředkovat mobilitu vědců a postdoktorandů a vynikajícím vědeckým pracovníkům pomoci se žádostmi o vědecké granty v Estonsku i v zahraničí. Jejím cílem je podpořit konkurenceschopnost estonských výzkumných a vývojových institucí a mezinárodní spolupráci.

Estonská akademie věd (Eesti Teaduste Akadeemia – ETA) vznikla v roce 1938 jako asociace špičkových vědců a stipendistů. Původně sídlila v univerzitním městě Tartu, které se považuje za centrum vzdělanosti a kultury – nachází se zde nejstarší a nejuznávanější estonská univerzita a rovněž observatoř, s níž spolupracují astronomové z ASÚ. V roce 1946 přesídlila do Tallinu.

Estonskou akademii věd vede Valné shromáždění; vedení sestává z prezidenta, dvou viceprezidentů, generálního ředitele, vedoucího oddělení a nevykonávaných členů volených Valným shromážděním. Akademie disponuje osmi týmy odborníků, kteří jsou členy komisí a rad – například pro energii, populaci a veřejné zdraví; mezinárodní vztahy, ochranu přírody a životního prostředí aj. Členěna je do čtyř divizí: astronomie a fyziku; informatiku a inženýrství; biologii, geologii

FOTO: ARCHIV KAV ČR

a chemii a humanitní a sociální vědy. Pod hlavičkou ETA existují i instituce se samostatným rozpočtem: Under and Tuglas Literature Centre a Estonian Academy Publishers. K přidruženým institucím, svazům a sdružením patří například Tartu Observatory, Institut ekologie na Tallinské univerzitě, Akademická knihovna Tallinské univerzity, Ústav pro estonštinu, Estonské muzeum literatury, Ústav pro mezinárodní a sociální studia Tallinské univerzity a Pěstitelský ústav Jögeva.

Vedle již uvedených mezinárodních organizací je ETA zapojena ve strukturách EU (výbory expertů, poradní orgány, evropské programy a projekty apod.), v EURAXESS (podpora vědců a jejich rodin), v projektu *Complexity-NET* (6. RP); od roku 2006 se účastní projektu *Researchers' Night* (7. RP), který se zaměřuje na popularizaci vědy. Na základě 29 meziakademických dohod spolupracuje se zahraničními AV a dalšími partnerskými organizacemi.

Spolupráce AV ČR zahrnuje všechny vědní obory; zapojují se především FZÚ, ASÚ, ÚT, ÚSD a HÚ. Dosud se uskutečňovaly výměnné pobyty za účelem navázání spolupráce, popřípadě opakovaných návštěv, které se zaměřovaly na řešení společných úkolů ustavených převážně na základě přímých meziústavních dohod. Například ÚT navázal několikaleté pracovní kontakty na základě Smlouvy o vědecké spolupráci s CENS (Centre for Nonlinear Studies Institute of Cybernetics at Tallinn University of Technology), jejímž tématem jsou *Nelineární vlny v nehomogenních tělesech*. Výzkum se soustředí na vlny v elasticky nelineárních tělesech, numerické metody modelování šíření vln v heterogenních tělesech a fyziku rázových vln. Oddělení optických materiálů FZÚ spolupracuje s fyzikálním oddělením Tartu University, vědci ASÚ s observatoří v Tartu.

Od roku 2015 se bude spolupráce mezi AV ČR a Estonskou AV realizovat prostřednictvím společných tříletých vědecko-výzkumných projektů. V současnosti se k posouzení přijímají návrhy projektů. Obdobný systém plánuje AV ČR zavést v příštích letech také s Litvou a Lotyšskem.

DANUŠE PAZOURKOVÁ,
Kancelář Akademie věd ČR

Prováděcí protokol 2009–2012 mezi AV ČR a Estonskem (2008) podepsali (zleva) Jüri Engelbrecht a Jan Palouš.

Estonská akademie věd v Tallinu sídlí v bývalém paláci Unern-Sternberg (1865–1868, architekt Martin Gropius).

BOLZANO in PRAGUE 2014

FOTO: GAĚTAN PĚGNY, ARCHIV AUTORA

Na mezinárodním sympoziu o práci a myšlenkách Bernarda Bolzana se v pražské vile Lanna od 16. do 19. července 2014 scházelo pětatřicet účastníků ze 13 zemí. Konferenci zorganizovaly Filosofický ústav AV ČR společně s Mezinárodní společností Bernarda Bolzana a Univerzitou v Amsterdamu.

Skupina účastníků na zahradě Lannovy vily

Bernard Bolzano patřil mezi vůdčí evropské filozofy devatenáctého století – přesto rozsah, hloubka a originalita jeho přínosu filozofii, teologii a matematice začaly být plně oceňovány až ve století dvacátém. Letos vyšel v Oxford University Press první úplný anglický překlad Bolzanova největšího díla, čtyřdílného

Vědosloví z roku 1837. Potěšilo nás, že se pražského setkání zúčastnil jeden z překladatelů a editorů rozsáhlého spisu Paul Rusnock; společně se Stefanem Roskim připravil obsáhlou přednášku *Bolzano o nutné existenci*. Rozsáhlé referáty přednesli rovněž následující badatelé: Wolfgang Künn – *O pojmu mít vlastnost. Corrigenda v Bolzanově Vědosloví*, S. Roski a Antje Rumberg – *Jednoduchost a úspornost v Bolzanově teorii zdůvodňování*, Benjamin Schnieder – *Bolzano o příčině a zdůvodňování*, Steve Russ a Kateřina Trlifajová – *Jsou Bolzanova měřitelná čísla reálná?*

Většina z účastníků sympozia působí v oddělení filozofie, zastoupení ovšem byli též matematici a teologové. Kromě již zmíněných přednášek zaznělo dalších 25 příspěvků; osm z nich

mělo matematický obsah, pět teologický. Většina přednášejících vyhověla požadavku ponechat polovinu svého času diskusi, takže po každé prezentaci zůstal dostatek času na rozšiřující a rozmanitou rozpravu. Ačkoli se jich každý den uskutečnilo 10 či 11, jejich rozložení a přestávky nevyvolávaly pocit, že by se muselo přespříliš spěchat nebo že se sympozium odehrává pod tlakem. Alespoň polovina přínosu většiny konferencí spočívá v hlavním programu, důležité jsou ale i neformální debaty. Bolzanovská konference nebyla výjimkou a příhodné prostředí vily Lanna spolu s terasou a krásným počasím vedly k ideálnímu využití této příležitosti.

Současnou svěžest bolzanovských studií ilustrovaly bolzanovské „novinky“ uvedené ve třech vstupech Arianny Betti; představily se nedávné i chystané publikace, software pro filozofy s aplikacemi pro Bolzana a uskutečnila se debata, jak nejlépe v setkávání nad Bolzanovým dílem pokračovat.

Mezi účastníky bylo devět doktorandů: od těch, kteří teprve začínají, až po studenty s téměř dokončenou doktorskou prací; z jejich pohledu bylo setkání důležité pro navázání vzájemných kontaktů – jeden

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

ze studentů, Lukas Kraus, vydal doktorskou práci krátce po konferenci v publikační řadě *Beiträge zur Bolzano-Forschung* (Academia Verlag). Základ téměř všech přednášek tvořilo Bolzanovo kompletní dílo, které vydává nakladatelství Frommann-Holzboog, Stuttgart, pod názvem *Bernard Bolzano Gesamtausgabe*; 93 z plánovaných 129 svazků již vyšlo, další se připravují, a tak je dokončení velkorysé vydavatelské edice na dohled. Vydané svazky rozšiřují a obohacují primární zdroje dostupné bolzanovským badatelům.

Závěrečnou lahůdkou pro účastníky, kteří zůstali i po skončení přednášek, byla „bolzanovská cesta“ – pěší procházka po Starém a Novém Městě pražském,

FOTO: GAĚTAN PĚGNY, ARCHIV AUTORA

Hlavní organizátorka konference Arianna Betti z Amsterdamu

po místech zvláštním způsobem spjatých s Bolzanovým životem a dílem. Navzdory vedru a svižné chůzi byli všichni inspirováni a povzbuzeni nadšením, energií a rozsáhlými vědomostmi průvodkyně Aleny Šolcové.

Mezinárodní setkání finančně a zázemím podpořily Univerzita v Amsterdamu, Filosofický ústav AV ČR, Mezinárodní společnost Bernarda Bolzana, Mezinárodní komise pro historii matematiky a nadace, která si přála zůstat anonymní. S vděčností příspěvky jmenovaných institucí oceňujeme.

Konferenci předcházelo neformální setkání v Praze v roce 2010 (viz http://www2.warwick.ac.uk/fac/sci/dcs/people/steve_russ/pmb10), kterého se ovšem zúčastnili pouze pozvaní hosté. Pořadatelé letošního sympozia předem propagovali výzvu k podávání příspěvků, takže se sešlo mnohem více přihlášek a prezentací. Podrobnosti o setkání včetně programu a členů komise naleznete na bolzano2014.wordpress.com. Prezentace, poznámky či případně články jsou zatím k dispozici pouze účastníkům. Některé příspěvky byly nedávno publikovány, jiné se k vydání připravují. Snažíme se zpřístupnit veškeré materiály, aniž bychom ohrozili jejich případné vydání. Detaily publikací a jejich dostupnost budou na uvedené webové stránce aktualizovány.

Steve Russ (někdejší profesor informatiky na Univerzitě ve Warwicku) pomáhal spolu s Ariannou Betti a Pam Rossel koordinovat místní organizační skupinu, kterou tvořili Magdalena Hykšová, Petra Ivaničová, Ladislav Kvasz, Steve Russ, Alena Šolcová a Kateřina Trlifajová. ■

ARIANNA BETTI,
Univerzita v Amsterdamu, Nizozemí,
STEVE RUSS,

Univerzita ve Warwicku, Velká Británie
(Z angličtiny přeložila Kateřina Trlifajová,
Centrum pro teoretická studia AV ČR a UK)

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

KAREL KOSÍK a Dialektika konkrétního

Českých intelektuálních postav 20. století, jež by se těšily výrazné zahraniční pozornosti, není mnoho. Ještě méně jich je spojeno s Akademií věd ČR (do roku 1992 Československou akademií věd). Ani takový Václav Havel, jehož eseje jsou součástí kurikula většiny univerzitních kurzů věnujících se na Západě střední či východní Evropě, mezi akademické pracovníky nepatří.

Situaci, alespoň v humanitních a společenských disciplínách, zachraňuje slavný Husserlův žák Jan Patočka a několik dalších, ne vždy neproblematických postav.

Málokdo si je například vědom, že kniha *Civilizace na rozcestí* (první vydání 1966), kterou sestavil kolektiv autorů vedený čelným normalizátorem ČSAV Radovanem Richtou, se doposud těší serióznímu zájmu západních badatelů. Skutečnost, že je R. Richta na rozdíl od J. Patočky v domácích podmínkách marginalizován, je pochopitelná. Může za ni těsné spojení intelektuálů 20. století s politikou. Vstřícněji přirozeně přijímáme dílo mluvčího Charty 77 než spisy normalizátorovy.

V případě Karla Kosíka, který ostatně v šedesátých letech 20. století patřil mezi blízké Patočkovy přátele, je ovšem situace složitější. Na počátku normalizace byl vyhozen z Filosofického ústavu ČSAV i z Filozofické fakulty UK, kde působil od roku 1968 jako profesor, a přestože mu Státní bezpečnost roku 1975 zabavila několik set stran rukopisů, nepatřil mezi čelné disidenty. Po zániku státního socialismu se navíc zařadil mezi otevřené kritiky polistopadových poměrů. Na počátku devadesátých let se sice vrátil na obě původní pracoviště, z Filozofické fakulty byl ovšem zakrátko podruhé a za nemalého mezinárodního skandálu „odejit“ pro nedostatek financí. Ucelenější filozofické dílo na téma „technického bloku“, na němž pracoval v éře normalizace, již nedokončil a jeho tehdejší texty poněkud zapadly. V českém citačním indexu dodnes nepatří k nejfrekventovanějším autorům. Na tomto faktu nemění nic ani nedávno vydaný soubor kosíkovských studií s názvem *Myslitel Karel Kosík* (2011).

K. Kosík nastoupil do Kabinetu pro filosofii ČSAV bezprostředně po jejím založení roku 1952. Vedle studia na pražské Filozofické fakultě měl za sebou leningradský a moskevský univerzitní pobyt. Podobně jako mnoho dalších patřil na přelomu čtyřicátých a padesátých let k těm, pro něž věda znamenala především ideologii. Odborně se zapojil do jednoho z klíčových projektů Kabinetu pro filosofii spočívajícím ve studiu „pokrokových tradic“ české filozofie a začal se věnovat 19. století. Práce s historickým materiálem stejně jako snaha po skutečném rozvíjení marxistické metodologie ho brzy přivedla k formulování závěrů, jež se vzpíraly tehdejšímu kánonu. Obojí se promítlo do práce *Česká radikální demokracie* (1958), která nepřímo polemizovala s pojetím českých dějin Zdeňka Nejedlého. Byl to také K. Kosík, který se roku 1956 podílel na rozpoutání diskuse o vztahu vědy a marxisticko-leninských schémat.

Na přelomu padesátých a šedesátých let se intenzivně věnoval přípravě textů, jež tvoří základ jeho slavné knihy *Dialektika konkrétního. Studie o problematice člověka a světa* (1963). Její vliv byl v Československu obrovský a v šedesátých letech patřila k základnímu referenčnímu rámci tehdejších intelektuálních debat. Jejím prostřednictvím a díky dalším publikovaným esejům se z K. Kosíka stal vlivný a nesmírně respektovaný intelektuál, s trochou nadsázky řečeno jakýsi intelektuální symbol Pražského jara 1968.

Role *Dialektiky konkrétního* v myšlenkovém kvasu „zlatých šedesátých“ by ovšem patrně v současnosti nepodnítila svolání mezinárodní konference. Důležité je, že bez ohledu na pokusy o reformu tehdejšího státního socialismu začala kniha žít poměrně brzy druhým životem za hranicemi Československa a stala se jedním z klíčových produktů tzv. humanistického marxismu. Přeložena byla do italštiny (1965), němčiny, španělštiny (obojí 1967), portugalského (1969) a francouzštiny (1970), přičemž pozdější americké vydání (1976) vyvolalo další vlnu zájmu v anglofonním světě. Dočkala se ale i vydání v jazycích jako katalánština (1970), japonština (1977), perština (1986), slovinština, srbochorvatština (obojí 1967), švédština (1979) či řečtina (1975).

Mezinárodní konferenci *Karel Kosík and Dialectics of the Concrete* uspořádalo ve dnech 4.–6. června tohoto roku oddělení pro studium moderní české

filosofie Filosofického ústavu AV ČR. Přestože konferenční výzva zmiňovala padesáté výročí prvního vydání Kosíkovy slavné knihy, hlavní motivace organizátorů nespočívala v oslavném vzpomínání, vycházela naopak z potřeby konfrontovat Kosíkovu práci se soudobým filozofickým a společenským vědním badáním. Jinými slovy řečeno, bylo potřeba prověřit, nakolik byla a je *Dialektika konkrétního* skutečně v zahraničí recipována a nakolik se má smysl jejími tezemi zabývat. Otázku Kosíkova současného vlivu mimoděk prozrazovala míra zájmu, již se konference od počátku těšila. Do pražské vily Lanna dorazili badatelé ze západní Evropy, USA, Latinské Ameriky, Turecka či Číny, kteří byli oproti účastníkům z bývalého společného státu Čechů a Slováků zhruba ve dvoutřetinové převaze.

Třídenní konferenční jednání jsme vzhledem k vysokému počtu účastníků zorganizovali do dvou paralelních sekcí, jež se průběžně spojovaly k vyslechnutí hlavních pozvaných řečníků (*keynote speakers*). Jednotlivé tematické bloky oscilovaly kolem pěti tematických okruhů. První se týkal pojednání Kosíkova díla v kontextu historického a intelektuálního vývoje druhé poloviny 20. století. Zde dominovaly především hlavní přednášky sociologa a filozofa islandského původu J. P. Arnasona a Michaela Löwyho, význačného znalce filozofie György Lukáse. Druhý okruh lze označit za receptivní. Vymezoval vliv a vztah Kosíkova díla k italskému a americkému prostředí, stejně jako k tradici západního marxismu. V tomto ohledu se ukázala některá netušená fakta jako například vliv *Dialektiky konkrétního* na brazilskou historicko-kritickou pedagogiku (Newton Duarte). Třetí okruh dával Kosíka do souvislosti s velkými myšlenkovými směry jako existencialismus (Ian Agnus, Jan Černý), strukturalismus (Vít Bartoš), pozitivismus (Tomáš Hříbek), ale i postmarxismus (Michael Hauser). Čtvrtý a patrně nejrozsáhlejší okruh by se dal vymezit jednak základními kategoriemi, s nimiž Kosík pracoval (konkrétní totalita, dialektika atd.) a jednak vztahem Kosíkova díla k systematickým filozofickým disciplínám, jako je epistemologie a ontologie. Z mnoha příspěvků byla podnětná zejména přednáška klasika západního marxistického badání Bertella Ollmana, který hovořil o „dialektické metodě“ u Marxe a u Kosíka. K. Kosík byl rovněž traktován v souvislosti s problémy globalizovaného světa (především Anselm Min). Za připomenutí bezesporu stojí také odborná úroveň účastníků z Číny, kteří se zasvěceně vyjadřovali k základním ontologickým otázkám rozvíjeným v Kosíkově knize a kteří zahraničnímu publiku zprostředkovali čínskou recepci humanistického marxismu (Xinruo Zhang a Xiaohan Huang či Feng-Yu Zang).

Vedle mnoha jiného ale konference hlavně upozornila na jednu z největších předností Kosíkovy knihy, totiž že *Dialektiku konkrétního* lze číst rozdílnou optikou a v rozdílných tradicích. Ukázala také, že otázky rozvíjené v Kosíkově díle nejsou pouze historické (byť

i jako takové jsou hodnotné), ale že je plodné se k nim kriticky vracet ještě po padesáti letech. Je pouze zarážející, že navzdory poměrně kvalitní propagaci si z české akademické obce kromě referentů nenašel na konferenci cestu prakticky nikdo. Převážně zahraniční účast je však přesvědčivým dokladem, že na rozdíl od domácí scény je o některá původně česká témata v zahraničí zájem. Paradoxně se tak může stát, že se Kosík ve větší míře do Čech vrátí až prostřednictvím anglického vydání připravované knihy nejlepších konferenčních textů; korespondovalo by to s kýženou „světovostí“. Mimochodem, problémy malého národa uprostřed Evropy patřily ke klíčovým otázkám Kosíkových úvah.

Kosíkovo dílo přitahuje pozornost zahraničních badatelů a je aktuální i po půl století.

JAN MERVART,
Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.

Přednášející
Bertell Ollman
z New York
University v USA

OBĚ FOTO: ARCHIV FLÚ AV ČR

Nově zrekonstruovaná část
hospodářských budov
s přednáškovou místností
a laboratořemi

MOHELSKÝ MLÝN na VYSOČINĚ

Ústav biologie obratlovců AV ČR (ÚBO) vlastní několik desetiletí unikátní objekt Mohelského mlýna na řece Jihlavě nedaleko Jaderné elektrárny Dukovany. Zatímco v minulosti sloužil především jako stanice pro terénní výzkum, v poslední době nachází nové využití jako vzdělávací středisko pro studenty vysokých, středních a základních škol i laickou veřejnost.

**Přednášková
místnost,
IVB Spring Camp,
květen 2014**

Terénní stanice se nachází v malebném kraji údolí řeky Jihlavy nedaleko národní přírodní rezervace Mohelenská hadcová step. Výjimečná rezervace je situována na hadcovém podkladu v meandru řeky jihozápadně od obce Mohelno a patří mezi nejznámější

stepi v naší republice. Rozsáhlý soubor xerothermních společenstev hadcové stepi, teplomilných trávníků a hadcových borů představuje unikátní území z mnoha hledisek. Mimo neobvyklých společenstev rostlin obývá step i mnoho endemických či vzácných

živočichů, z obratlovců například sysel obecný nebo ještěrka zelená.

Mlýn přešel do vlastnictví Československé akademie věd v roce 1961. Využíval se jako terénní základna a archiv pro akademické ústavy, které byly předchůdci nynějšího ÚBO. Od roku 2011 prošel stavebními úpravami, které získaly finanční podporu z několika operačních programů a Akademie věd ve výši 4 650 000 korun. Cílem úprav bylo navýšit ubytovací kapacity na nynějších 35 míst a rekonstrukce hospodářských budov, v nichž vznikla moderní zasedací místnost a terénní laboratoře se základním vybavením.

V současnosti poskytuje terénní stanice Mohelský mlýn ideální zázemí pro organizaci workshopů, letních škol, seminářů a pracovních setkání. Během let 2011–2014 byla centrem zejména vzdělávacích aktivit dvou projektů ÚBO financovaných z Operačního programu *Vzdělávání pro konkurenceschopnost*: *PROVAZ* (PROpojení Vzdělávání A nových přístupů v Zoologicko-ekologickém výzkumu – od teorie k praxi) a *Věda všemi smysly*. Oba projekty úspěšně skončily 30. června 2014.

PROVAZ se zaměřil na propojení zoologického výzkumu a aplikací jeho poznatků v praktické ochraně přírody s cílem vzdělávat studenty vysokých škol a odborné pracovníky v ochraně přírody. Mezi nejúspěšnější akce, které se v mlýně uskutečnily, patří například

týdenní letní škola *Mohelno Summerschool* (září 2012). V prakticky zaměřené škole se studenti seznámili s různými genetickými metodami, které se využívají během zoologického výzkumu. Mezi další aktivity náleží oblíbená terénní cvičení organizovaná ve spolupráci s přírodovědeckými fakultami Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Palackého v Olomouci zaměřené na ornitologii, botaniku, geobotaniku, arachnologii nebo entomologii. Pro pracovníky ochrany přírody se zde v květnu 2014 konal vzdělávací seminář *Věda v praxi*, na němž zazněly přednášky na téma odborné plánování sběru dat a jejich vyhodnocování, statistické chyby a využití molekulárně-genetických přístupů v druhové ochraně.

Projekt *Věda všemi smysly* se orientoval na rozšiřující vzdělávání středoškolských učitelů a popularizaci vědy zejména mezi studenty středních škol a laickou veřejností. ÚBO v rámci tohoto projektu na Mohelském mlýně připravil v letech 2012 a 2013 dvě týdenní letní školy. Jejich náplň tvořily odborné přednášky a praktická cvičení, při nichž si účastníci vyzkoušeli odchyt a manipulaci různých živočichů či práci v genetické laboratoři. Pro veřejnost se zde úspěšně uskutečnila série jednodenních tematických exkurzí, poslední z nich patřila entomologii (květen 2014).

Uvedenými projekty však vzdělávací aktivity ÚBO nekončí – v současnosti je Mohelský mlýn důležitou součástí projektu *Biom*, který ÚBO navrhl v rámci výzvy Norských fondů: Program CZ02 Biodiverzita a ekosystémové služby/Monitorování a integrované plánování a kontrola v životním prostředí/Adaptace na změnu klimatu (EHP Fondy 2009–2014). Smyslem projektu je založit regionální vzdělávací centrum pro výzkum dynamiky biodiverzity a zvýšit povědomí o biologické rozmanitosti jak u studentů na všech stupních vzdělávání, tak i laické a odborné veřejnosti. Dalším cílem je ve spolupráci s norským partnerem (Natural History Museum Oslo) a Přírodovědeckou fakultou UK vytvořit celonárodní genetickou banku živočichů, v níž se uchovávají vzorky tkání volně žijících obratlovců pocházející ze všech regionů ČR, případně i ze zahraničí (například vzorky z ukončených výzkumných projektů) pro pozdější genetické analýzy především v ochrannářských projektech.

V objektu mlýna se provozuje malá vodní elektrárna, kterou ústav dlouhodobě pronajímá podobně jako několik přilehlých objektů. Bývalá mlýnice byla upravena na galerii Čertův ocas (podle jména meandru pod hadcovou stepí) surrealistické skupiny Stir up, která vznikla v roce 1995. Stálá expozice galerie je pro veřejnost otevřena v letních měsících každý všední den od 9:00 do 11:30 hod., o víkendu od 14:00 do 16:00 hod.

Díky poloze v rekreační oblasti lze mlýn využít pro široké spektrum volnočasových aktivit, i když vzdělávací a především výzkumné aktivity spojené s terénním výzkumem budou mít vždy přednost.

ALENA FORNŮSKOVÁ,
Ústav biologie obratlovců AV ČR, v. v. i.

**Ornitologické
cvičení
v Mohelském
mlýně (duben
2014)**

**Sysel obecný
(Spermophilus
citellus)
v Mohelenské
hadcové stepi**

**Bývalá mlýnice
se proměnila
v galerii
Čertův ocas;
pojmenování
získala podle
názu meandru
pod hadcovou
stepí.**

DĚJINY UMĚNÍ VE SPOLEČENSKÉM KONTEXTU

Ústav dějin umění AV ČR vstoupil do nového projektu francouzsko-české spolupráce. Projekt, který se zaměřuje na výzkum raněnovověké architektury, zahájilo mezinárodní vědecké kolokvium The Discovery of Central-Plan Forms: Architecture in France and the Czech Lands between 1500 and 1800. U jeho příležitosti uspořádali 26. dubna 2014 velvyslanec Francie v České republice Jean-Pierre Asvazadourian s ředitelem ÚDU AV ČR Vojtěchem Lahodou konferenci v historických prostorách Buquoyského paláce na Malé Straně v Praze.

FOTO: PETR ZINKE, ARCHIV ÚDU AV ČR

kulturní krajiny řešeného v letech 2011–2015 v programu NAKI. Jeho prostřednictvím se dosud podařilo odborně zpracovat a restaurátorsky ošetřit stovky historických snímků ze sbírek ústavu, které dokumentují důležitý dobový fenomén: využívání fotografie jako dokumentačního prostředku zachycujícího postup architektonických a parkových úprav šlechtických sídel se zvláštním zřetelem na uchování rodové paměti. Projekt získal ohlas odborné i laické veřejnosti pro svůj metodicky nový přístup k rozsáhlým a dosud málo využívaným sbírkám fotografií a fondech zámeckých knihoven.

Podnět k zahájení výzkumu v oblasti sportu a umění vzešel od současného předsedy Českého olympijského výboru Jiřího Kejvala, bývalého špičkového veslaře a nyní úspěšného podnikatele. Zápolení ve sportovních a uměleckých disciplínách tvořilo základ olympijských soutěží ve starověkém Řecku, ale soudobá společnost vnímá tělesnou krásu spíše jako protiklad duševní ušlechtilosti. Právě obavy z prohlubující se propasti mezi sportovci a intelektuály přivedly J. Kejvala na myšlenku vyzvat ke spolupráci historika a teoretika architektury prof. Rostislava Švácha. Šváchovou zásluhou, kterou neumenšuje kolektiv spoluautorů z řad jeho nejlepších žáků a kolegů, vznikla v roce 2012 kniha *Naprej! Česká sportovní architektura 1567–2012*, jež dokázala v příbězích 60 staveb přiblížit vývoj sportu z pohledu historika architektury: od sportovních aktivit s vysokým společenským statutem odrážejícím se v renesančních míčovnách, jízdárnách a střelnicích

FOTO: VLADO BOHDAN, ARCHIV ÚDU AV ČR

Čeští historikové umění a jejich francouzští partneři představili realizované i připravované projekty svých ústavů. Prof. Frommel, ředitelka programu Dějiny renesančního umění EPHE, nejprve uvedla důvody k uspořádání kolokvia: zájem obou pracovišť směřuje k rozpracování problému migrace architektonických forem s ohledem na politické a sociální podmínky jejich recepce a adaptace v období raného novověku. Do projektu se zapojují doktorandi a postdoktorandi oboru dějin umění z obou pracovišť, jakož i Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty UK.

Historička fotografie Petra Trnková z ÚDU AV ČR prezentovala výsledky projektu *Obnova buquoyské*

přes tělocvičny sokolů a turnerů až po současné golfové kluby. Pokračováním bude připravovaná výstava *Sport je umění – Umění je sport*, kterou představil Tomáš Winter. Velkoryse pojaté zpracování s plánovanými zápůjčkami ze zahraničí koncepčně připravují vedle T. Wintera též V. Lahoda a R. Švácha.

Posledním, ale společenskou závažností prvořadým tématem historiků umění je jejich odborná a občanská aktivita při záchraně stavebních památek ohrožených developerskými a podnikatelskými záměry. O tomto tématu promluvil R. Švácha. Vedle akcí proti demolici domu čp. 1601 od Bohuslava Kozáka na rohu Václavského náměstí a Opletalovy ulice, jejichž součástí bylo i jednání v Senátu Parlamentu ČR, podporuje ÚDU záchranu, obnovu a revitalizaci kostelů Broumovska organizované neziskovou společností Omnium. Letos na jaře vyvinuli historikové umění největší úsilí při obraně kostela Nanebevzetí Panny Marie v Horním Jiřetíně. Nedávno opravený kostel i celé město vážně ohrožuje rozhodování o prolomení limitů těžby hnědého uhlí v Podkrušnohoří. Záchranu díla slavného architekta francouzského původu Jeana Baptisty Mattheyho z let

FOTO: V. BOHDAN, ARCHIV ÚDU AV ČR

1694–1699 podpořil 28. března 2014 v Horním Jiřetíně i první rada Velvyslanectví Francie v České republice Laurent Toulouse, který vystoupil i na vědecké konferenci uspořádané ÚDU AV ČR za přispění kateder a ústavů dějin umění na univerzitách v Praze, Brně, Olomouci, Ústí nad Labem, Českých Budějovicích, Ostravě a Opavě. V zaplněném sále Buquoyského paláce měli mnozí hosté v živé paměti otrěsné snímky zaspávání památek z 50. let 20. století, které pro jiřetínskou konferenci shromáždil Petr Macek z Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty UK.

V závěrečném příspěvku, který v prostorách Velvyslanectví Francie v České republice proslovil Constantin Kinsky, předseda Francouzsko-české obchodní komory, i v neformálních rozhovorech zazněla další témata k česko-francouzské spolupráci. Umělecké památky a vědecké projekty na jejich zpracování a uchování v ní mají důležité místo.

TAŤÁNA PETRASOVÁ,
Ústav dějin umění, v. v. i.

Jean-Pierre Asvazadourian, velvyslanec Francie v České republice, v neformálním rozhovoru se Sabine Frommel z EPHE Paris

Ústav dějin umění AV ČR představil své aktivity v historických interiérech Buquoyského paláce na Malé Straně formou posterů a vydávaných publikací.

Constantin Kinsky, předseda Česko-francouzské obchodní komory

Jak na vědu? Férově!

Národní kontaktní centrum – Ženy a věda pořádá

3. národní konferenci o genderu a vědě: role státu a výzkumných institucí

Konference se uskuteční **22. října 2014** v hlavní budově Akademie věd ČR, Národní 3, 110 00 Praha 1, v místnostech 205, 206 a 108.

Témata: profesní rozvoj; zastoupení žen na vedoucích pozicích; genderové aspekty vzniku vědeckého poznání; ocenění české vědkyně v oboru stavební inženýrství za rok 2014.

Záštitu nad konferencí přijali místopředseda pro vědu, výzkum a inovace Pavel Bělobrádek, předseda AV ČR Jiří Drahoš a veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová.

Součástí bude odborný diskusní panel *Legislativní a institucionální zabezpečení genderové rovnosti ve vědě*. Cílem diskuse, které se zúčastní čelní představitelé státních a veřejných výzkumných a vysokoškolských institucí, je zamyslet se nad zajištěním legislativního a institucionálního zabezpečení genderové rovnosti včetně vytvoření národní strategie prosazování genderové rovnosti ve výzkumu a ustavení odpovědných orgánů státní správy. Uskuteční se rovněž expertní panel na téma genderové rovnováhy ve vedoucích pozicích výzkumu.

Prof. Londa Schiebinger ze Stanfordské univerzity, expertka na téma genderové inovace, vysvětlí, proč je zahrnutí genderové dimenze do vědy důležité a jakým způsobem vědu zkvalitňuje; prof. Paul Walton, někdejší vedoucí katedry chemie na Univerzitě v Yorku (jako první získal zlatou medaili Athena Swan za genderovou rovnost) bude přednášet z pozice vědce, který se genderové rovnosti věnuje již více než 10 let.

Na konferenci bude zajištěno hlídání dětí a simultánní tlumočení z/do anglického jazyka.

Používejte hashtag konference: #Konference2014.

Aktuální informace na www.zenyaveda.cz/konference2014.

Středoevropská konference antropologů

Téma postsocialismu a transformace je v současnosti evokované ve všech společenských vědách. Konceptualizováno v západních a východních částech světa vytváří nejen analytický prostor pro vyhodnocení společenských změn v Evropě devadesátých let 20. století a na začátku 21. století, ale i hranici v mentálních mapách lidí, která kopíruje někdejší železnou oponu, vytváří stereotypy a často i posiluje tendence nehledat aktuální příčiny mnohých jevů, nýbrž je svévolně zařazovat do kategorie překonaného dědictví.

FOTO: ARCHIV MÚA AV ČR

Organizátoři konference: (zleva) Alexandra Bitušíková, Hana Červinková, Zdeněk Uherek

Postsocialistický stereotyp je ve společenských vědách někdy též posilován i tím, že o zemích bývalého východního bloku je dodnes málo informací prezentovatelných na mezinárodních fórech ve světových jazycích. Zejména mladší vědecké ročníky se tudíž ptají, jaké charakteristické rysy období postsocialismu mělo a jak se projevovalo v jejich vědní disciplíně a v každodenním životě, který antropologie studuje. Z perspektivy kvalitních terénních dat lze uvažovat, v jakých oblastech jsme již toto období překonali, kde se naopak reprodukuje a jakým směrem se bude vývoj dále ubírat.

Konference, kterou ve vile Lanna ve dnech 26.–27. května 2014 připravily Etnologický ústav AV ČR s Univerzitou Adama Mickiewicze v Poznani, Středoevropskou univerzitou v Budapešti a Univerzitou Mateja Bela v Banské Bystrici z prostředků Mezinárodního visegrádského fondu, měla v etnologické a antropologické obci značný ohlas. Přestože mělo původně jít spíše o komorní akci pro zájemce ze zemí visegrádské čtyřky, jimž organizátoři mohli zaplatit cestovní a pobytové náklady, sympozium přilákalo též badatele z Německa, Itálie, USA, Španělska a Švédska, kteří s účastníky z České republiky, Slovenska, Polska a Maďarska přinesli reference pokrývající prostor v podstatě celé střední a východní Evropy s komparativními přesahy do dalších regionů. Převís zájemců umožnil organizačnímu výboru ve složení doc. Hana Červinková, doc. Zdeněk Uherek, prof. Michal Buchowski, doc. Alexandra Bitušíková a dr. Vlad Naumescu pečlivou selekci příspěvků a tím i živou a kvalitní diskusi nad jednotlivými příspěvky, která byla podmínkou, aby texty mohly být na odpovídající úrovni dopsány k publikování.

Výsledky terénních výzkumů spontánně samy vyselektovaly témata, jež se ukázala pro dané období a obor

senzitivní. Na pozadí privatizace, podnikání a neoliberálního přístupu k lidským aktivitám antropologové akcentovali jevy spojené s migracemi, sociální mobilitou a přeměnami lidské identity, jevy spojené s vnímáním času a prostoru, do nichž patří i otázka věku a stárnutí, významu a závaznosti hranic (a nejen těch státních) a jevy spojené s konceptualizací „těch druhých“. Významné téma představoval i vztah jednotlivce k sobě samému a k vlastní sexualitě. Diskuse nad tématy umožnily v úvodu a závěru konference zamyslet se pečlivěji nad úlohou a postavením antropologie v současném zkoumání problematiky střední a východní Evropy a nad konceptem postsocialismu jako takového.

Součástí projektu jsou rovněž publikační výstupy; informace o antropologickém setkání by neměla váhu bez konstatování, že téměř všechny příspěvky byly odevzdány k publikování, procházejí editičními úpravami a recenzním řízením – vyjdou v nakladatelství Berghahn a v monotematickém čísle časopisu České asociace pro sociální antropologii *Cargo*. Veškeré texty jsou publikovány v angličtině, v jazyce konference. K její kvalitě přispěla strategie více zahraničních subjektů, které se podílely na výběru kvalitních zástupců ze svých zemí, a zejména organizační úsilí doc. Červinkové, která je dobře známá v českém, polském a americkém kontextu a jež má jako členka výboru Evropské asociace pro sociální antropologii vysokou mezinárodní autoritu. Též je třeba poděkovat jejím dalším spolupracovníkům z Etnologického ústavu, Mgr. Veronice Beranské a Mgr. Nikolovi Balašovi (doktorand společného doktorského programu etnologie EÚ s katedrou antropologie FF ZČU). ■

ZDENĚK UHEREK,
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.

Fotografický fond Archivu AV ČR

FOTO: ARCHIV MÚA AV ČR

Před koncem roku 2013 byl v nově koncipovaném programu institucionální podpory vědy a výzkumu na Akademii múzických umění v Praze úspěšně obhájen společný projekt Katedry fotografie FAMU, respektive oboru Restaurování fotografie, a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Projekt „Zhodnocení a interpretace fotografického fondu Archivu Akademie věd ČR“ je koncipován jako pět let trvající společný program (2014–2018) prioritně zaměřený na otázky spojené se zkvalitněním a zvýšením efektivity péče a ochrany o fotografické materiály uložené v akademickém archivu.

Obor *Restaurování fotografie* je v současnosti jediným vysokoškolským pracovištěm v ČR, které se zaměřuje na péči o fotografické materiály a cíleně se orientuje na spolupráci s významnými archivními či muzejními institucemi.

Seminář MÚA a Katedry fotografie FAMU se uskutečnil v archivní badatelně 27. května 2014 s cílem konkretizovat další postup práce konzervátorů, restaurátorů a archivářů obou institucí. V tematicky dělených blocích se představily projekty, na nichž spolupracoval obor *Restaurování fotografie*, a archivní fondy, které byly modelově vybrány pro realizaci projektu.

Za Archiv Ústavu TGM představila Helena Kokešová sbírku fotografií z fondů Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše; poukázala především na nutnost dalšího zpracování a správného uložení fotografií z rozsáhlých fondů a ukázala několik příkladů plísňemi poškozených a degradovaných alb. Následná diskuse se zabývala mj. otázkou již dříve uvedených analýzy přítomnosti plísní a doporučení k uložení materiálu do doby, než bude plíseň odborně odstraněna.

Projektu se účastní dva pracovníci Archivu AV ČR. Jejich úkolem pro seminář bylo vybrat fondy zasažené povodní v roce 2002 a seznámit restaurátory se zásahy provedenými těsně po povodni a s následnou péčí o archiválie. Fondy byly většinou vytopeny jen zčásti; archiváři vybrali jak fotografický materiál zasažený přímo, tak nepřímo vlivem vlhkosti depozitáře, v němž byly archiválie několik dní uloženy, než šlo začít s jejich přesunem, odborným ošetřením a vysoušením. Vlasta Mádlová přiblížila historii Archivu AV ČR, Tomáš W. Pavlíček seznámil posluchače s obecnými fakty týkajícími se povodně a tehdejšího umístění archivu. V. Mádlová navázala popisem následných záchranných prací a odborných zásahů v kombinaci s dochovanými zprávami a literaturou na toto téma. Z konkrétních archivních fondů představil T. Pavlíček osobní fond Arnošta Bláhy a Bedřicha Hrozného a V. Mádlová dva významné celky, které se badatelsky

hojně využívají a jejichž restaurování a uložení je v prvořadém zájmu Archivu AV ČR. Jde o fond Reportáže ČSAV a AV ČR tvořené soubory fotografií pořizovaných při příležitosti různých akcí, konferencí, výstav atd. a fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška, který pořizoval fotografie například pro zamýšlený *Literární atlas* a *Atlas výtvarníků*. Pozoruhodným, i když badatelsky méně využívaným materiálem jsou skleněné negativy a diapositivy z osobního fondu Jiřího Viktora Daneše z různých zemí, které procestoval. Fotografie z fondu Komise prezidia ČSAV pro vodní hospodářství – Orlík – zastupovaly fotografie sice nezasažené povodní, ale přesto značně poškozené (krouť se).

Obor *Restaurování fotografie* Katedry fotografie FAMU představil jeho vedoucí Libor Jůn. Jednotlivé projekty uskutečněné během dvou let ve spolupráci s The Egyptian Exploration Society v Londýně uvedla Štěpánka Borýsková, praktickou stránku konzervátorských a restaurátorských zásahů včetně ukázky studentských prací prezentovala Blanka Hnučíková. Dotazy se týkaly finanční a časové náročnosti takto provedených zásahů na různých typech materiálů.

Seminář zakončila prohlídka depozitářů Archivu AV ČR a diskuse nad fondy a jejich uložením přímo na místě. Otázky se vztahovaly především k možnostem konzervátorských a restaurátorských zásahů a jejich kategorizaci na zásahy proveditelné v podmínkách archivního pracoviště a na ty, jež vyžadují převoz fotografických materiálů do restaurátorského ateliéru FAMU.

Specializovaný seminář s účastí odborného personálu zúčastněných institucí fakticky zahájil společný program, jehož naplňování je jedním z prvních výrazných vědeckých projektů realizovaných ve spolupráci AMU a AV ČR. ■

ADÉLA JŮNOVÁ MACKOVÁ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

ČEŠI a SLOVÁCI modernímu světu

Plzeň se ve dnech 29. června až 5. července 2014 stala dějištěm již 27. světového kongresu Společnosti pro vědu a umění. Ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni se uskutečnil pod heslem Příspěvky Čechů a Slováků k modernímu světu.

FOTO: HELENA BUDILOVÁ, ARCHIV ZČU

Zahájení se zúčastnil primátor Plzně Martin Baxa, plzeňský biskup František Radkowský a zástupci Západočeské univerzity. Úvodní projev přednesl nový prezident SVU dr. Petr Hausner, který vystřídal prof. Karla Rašku. Kongresový program tradičně sestával z jednotlivých sekcí – z hodnotných referátů zmiňme například příspěvky v sekci *Český domácí protikomunistický odboj v letech 1948–1968*, které přednesli Eduard Stehlík, Václav Veber, Petr Mallota, Kamil Nedvědický, Lukáš Kopecký a Prokop Tomek. Zaslouženou pozornost vzbudila rovněž sekce *Češi a Slováci ve světové historii*, zejména referát prof. Ivo Feierabenda o druhé Československé republice, Gregory C. Ference o amerických Slovácích na počátku první světové války a pojednání prof. Margaret H. Peaslee věnované osobnosti Jana E. Purkyně. V sekci *Magická Praha a další aspekty československé kultury* zaujal referát Stephena Laheye o historii a ideji Golema, Louis J. Reitha o Golemovi jako inspiraci pro Supermana, Hany Weisserové *Magická Praha a Golem*, ale také Thomase Orta *Karel Čapek a jeho generace* nebo Olgy Pujmanové-Stretti *Dva neznámé dopisy K. Čapka*. Pozornost vzbudila i sekce klínopisná s příspěvky o starobabylonském státu (Lukáš Pecha), medicíně klínopisné civilizace (Veronika Sobotková), chetitských studiích (Jana Součková a Šárka Velhartická), městě jako symbolu moci v Mezopotámii a v Tanachu (Věra Tydlitátová), historii Sumeru (Hana Mayerová). Potěšitelné bylo, že v této sekci úspěšně vystoupili studenti Západočeské univerzity, Univerzity Karlovy a Masarykovy univerzity, kteří se prezentovali i v sekcích pedagogických a v sekci věnované problematice menšin v globálním světě; v částech programu zaměřených na problémy pedagogiky se uplatnili především učitelé a studenti žilinské univerzity. Specifickým pedagogickým tématem *Vnímání hudebních kvalit u dětí ve vztahu k jejich hudebním schopnostem* upoutala předsedkyně brněnské skupiny SVU dr. Marie Bobková. V sekci soudobá filozofie, literární teorie, kultura a estetika vyvolal ohlas referát prof. Zdeňka Davida *Jan Patočka jako kritik filozofie T. G. Masaryka* a příspěvek Anny Procyk věnovaný poemě T. Ševčenka

Kacíř a dramatu J. V. Friče *Mazepa*. V sekci *Věda v současném světě* se Asako Umezumi z Japonska soustředila na porovnání dvou nukleárních katastrof, černobylské a fukušimské. Dr. P. Hausner nazval svůj referát *Placebo efekt a moderní medicína*, dr. Eva Hausnerová se věnovala zdravému životnímu stylu a zdravému srdci.

Speciální, příznivě přijatý panel zorganizovala Pražská skupina SVU. Dr. Jiří Jindra zpřístupnil činnost J. Heyrovského v Americe, prof. Radoslav Kvapil se zabýval *Rokem české hudby* a zejména osobností Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka a Leoše Janáčka, Karolína Slámová přinesla dr. Igora Hájka ke světové literární vědě, Alena Morávková současnými českými dramaty na českých a moravských scénách, Martin Nekola portrétem Petra Zenkla. Hosty panelu byly redaktorky časopisu *Český dialog* Eva Střížovská a Martina Fialková, které prezentovaly svůj časopis a Mezinárodní český klub.

Kongres provázelo promítání filmů polského režiséra Grzegorze Brauna o situaci v Rusku a film M. Fialkové *České kořeny ve Vídni*. V doprovodném kulturním programu získalo zasloužené uznání vynikající trio plzeňských mladých hudebníků Maxima Averkijeva, Michala Sedláčka a Karla Chudého a plzeňský smíšený sbor Česká píseň se sbormistrem Vojtěchem Jouzou. Jeden z večerů patřil prezentaci publikací členů a skupin SVU; pražská skupina představila čtyři publikace věnované českým exilovým autorům. Nezapomeňme ani na výlet do kláštera v Plasech a do Manětína, dvou perel Plzeňského kraje.

Na závěrečné valné hromadě zaznělo z úst prezidenta dr. Petra Hausnera poděkování aktivním skupinám (včetně pražské) a výzva k získání nových mladých členů jako prvořadý úkol. Organizátorům ze Západočeské univerzity v čele s prof. I. Budilem a jeho studentským týmem patří poděkování a všem účastníkům zůstává vzpomínka na příjemné dny prožité v Plzni. ■

ALENA MORÁVKOVÁ,
předsedkyně pražské skupiny SVU

Projekt TRIGGER

Mezi událostmi a slavnostními akce na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze se na konci akademického roku 2013–2014 zařadila konference „Launch Event“ projektu TRIGGER, jež spadá pod hlavičku 7. rámcového programu na podporu výzkumu a vývoje. Jde o iniciativu, která se tématem vymyká z běžné škály výzkumných a pedagogických projektů VŠCHT.

TRIGGER je akronymem anglického názvu **TR**ansforming Institutions by **G**endering Contents and **G**aining Equality in **R**esearch a do češtiny jej volně překládáme jako *Transformace institucí pro genderovou rovnost ve vědě*. Čtyřletý projekt pro utváření kultury genderové rovnováhy ve výzkumném a pedagogickém procesu na VŠCHT byl zahájen 1. ledna 2014 a zapojilo se do něj pět univerzit – z Česka, Itálie, Španělska, Francie a Velké Británie. Konsorcium řešitelů vede italský koordinátor z oddělení pro rovné příležitosti italského konsilia ministrů (DPO) spolu s asociací ASDO, která má s řešením podobného projektu zkušenosti. VŠCHT si ke spolupráci přizvala i odbornice na genderovou tematiku ze Sociologického ústavu AV ČR – kolegyně z Národního kontaktního centra – ženy a věda.

Každá z participujících univerzit má stanovený a dle skutečných potřeb na míru ušitý „Akční plán“. Řešitele navíc spojuje plán průřezových aktivit – hlavním cílem je sdílet zkušenosti partnerů a nechat se jimi inspirovat.

TRIGGER se veřejnosti představil 19. června 2014 v respiriu budovy B VŠCHT v Technické ulici v Praze-Dejvicích. Jelikož se akce zúčastnili zástupci koordinátora DPO a asociace ASDO z Itálie, sestával doprovodný program z prohlídky laboratoří Ústavu biochemie a mikrobiologie i Ústavu technologie vody a návštěvy Dětského koutku ZKUMAVKA, který VŠCHT vybudovala. Konferenci zahájil rektor školy prof. Karel Melzoch; jako další řečník vyjádřil podporu projektu prorektor pro strategie a rozvoj doc. Milan Pospišil. Zástupci italského koordinátora DPO seznámili s cíli a specialista z ASDO promluvila o zkušenostech z řešení předchozích projektů s tematikou gender ve vědě.

Abychom nehovořili jen o teorii, zařadili jsme do programu vystoupení dvou vědkyň, zkušené profesorky a jako její protiváhu postdoktorandku na počátku vědecké kariéry. Prof. Jitka Moravcová vyprávěla o své cestě k získání akademického titulu profesorky v oboru organické chemie jako první ženy u nás i o dalším prvenství, kdy v letech 2005–2007 zastávala funkci prorektorky pro vědu a výzkum na VŠCHT. Pod jejím vedením nastavila škola nové koncepce, což se zúročilo ve vyšším zapojení v projektech tehdy zahajovaného 7. RP. Prostřednictvím nově zavedených podmínek se v roce 2008 vrátil po sedmiletém pobytu ve Velké Británii na VŠCHT v současnosti již prof. František Štěpánek, který získal prestižní ERC grant na projekt *CHOBOTIX* (viz *AB 9/2008*). Na vystoupení prof. Moravcové navázala začínající vědkyně Ing. Jitka Čejková, Ph.D., která

vědeckou dráhu zahájila jako studentka doktorského programu právě ve zmíněném projektu *CHOBOTIX*. Ačkoliv se jí téměř vzápětí po obhajobě disertační práce narodilo dítě, ve vědecké práci pokračovala, protože mohla své dvouleté batole umístit do Dětského koutku ZKUMAVKA. Zmínila, že v týmu prof. Štěpánka nepocituje žádné náznaky genderové nerovnosti – i když jde o pracoviště Fakulty chemického inženýrství, počet studentů i studentek je vyvážený. Dr. Čejková obdržela den před „Launch event“ Cenu rektora pro mladé akademické pracovníky VŠCHT Praha 2014. Oba příběhy přinesly

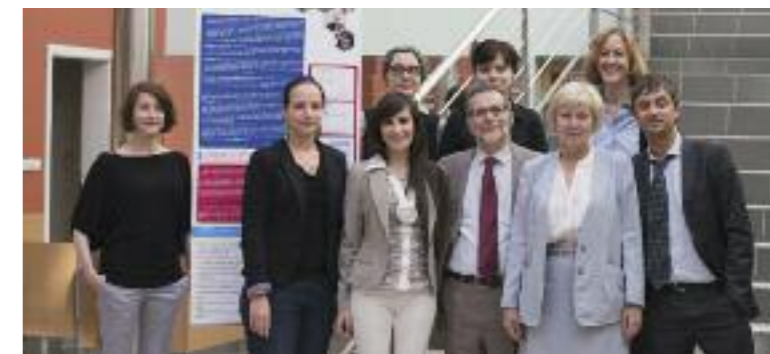

FOTO: ARCHIV VŠCHT PRAHA

srovnání, jak se může akademická dráha v různých týmech a v různém období vyvíjet.

Druhá část patřila informacím o aktivitách TRIGGER a jeho Akčním plánu na VŠCHT. Přínosy pro školu a pro její účast v národních i mezinárodních projektech vyzdvihla vedoucí řešitelského týmu Ing. Anna Mittnerová; projektové partnerky Mgr. Marcela Linková a její kolegyně dr. Marta Vohlídalová ze SOU představily plán genderové rovnováhy, respektive výsledky šetření v oblasti zastoupení mužů a žen od studia k akademickým pozicím na jednotlivých kariérních pozicích, vedoucích pozicích a v rozhodovacích orgánech VŠCHT. Mgr. Hana Víznerová posléze představila nadcházející akce v tomto roce. Závěrem diskutovali účastníci u panelů s vystavenými postery a dalšími informačními materiály a ochutnali pivo uvařené v pivovaru Ústavu biotechnologie Fakulty potravinářské a biochemické technologie.

Akcí provázela dr. Kamila Zdeňková z Ústavu biochemie a mikrobiologie.

Prezentace naleznete na <https://gro.vscht.cz/>; více o projektu TRIGGER na <http://triggerproject.eu/>. Podpořeno z projektu MŠMT EUPRO II, LE14016. ■

ANNA MITTNEROVÁ,
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Tým projektu TRIGGER – zástupci DPO a ASDO z Itálie, členky VŠCHT Praha a SOU AV ČR

K jubileu historika

FRANTIŠKA ŠMAHELA

Prof. František Šmahel, zakladatel Centra medievistických studií, společného pracoviště Filosofického ústavu AV ČR a UK, patří k několika málo čelným českým historikům, jejichž odborný přínos a autorita jsou po právu uznávány bezvýhradně nejen doma, ale i v zahraničí. V současnosti je jedním z nejvýznamnějších odborníků na českou i obecnou historii pozdního středověku s velkým důrazem na problematiku humanismu, renesance a reformace ve střední Evropě a je považován za nestora evropských univerzitních dějin. U příležitosti významného životního jubilea obdržel prof. Šmahel Pamětní medaili Jana Patočky – ocenění pojmenované po významném českém filozofovi dotýkajícím se v mnohém i problematiky husitství a starších českých dějin.

Právo, aby mohl studovat Filozofickou fakultu UK, si musel prof. Šmahel po maturitě jakožto osoba „nevhodného třídního původu“ vydobýt dvouletým působením jako horník na dole Jana Svermy v Ostravě. Po absolvování FF UK působil jako ředitel Městského muzea v Litvínově. V roce 1963 získal titul PhDr. a o dva roky později vědeckou hodnost kandidáta historických věd (CSc.). Ve stejné době přešel do Historického ústavu ČSAV, kde se věnoval vývoji českého humanismu, postavě Jiřího z Poděbrad a husitské tematice. Nejen odbornou obec, ale i laickou veřejnost zaujal již tehdy knižními monografiemi, a to zejména o Jeronýmovi Pražském (1966), o pražském univerzitním studentvu (1967) a o ideji národa v husitských Čechách (1972). Jeho přesahy z odborné scény k politické liberalizaci a občanské aktivaci z období Pražského jara mu komunistický normalizační režim nezapomenul, a po mnoha dílčích postizích byl tudíž v roce 1974 přinucen k odchodu z ČSAV. V životně i jinak složité situaci pracoval v letech 1974–1979 jako řidič pražské tramvaje. V roce 1980 se stal pracovníkem Muzea historického revolučního hnutí v Táboře a svým odborným vkladem povýšil regionální pracoviště na jednu z nejvýznamnějších institucí věnujících se starším českým dějinám (viz zejména tamní symposia a sborník *Husitský Tábor*).

Ústředním tématem jeho díla se stala husitská revoluce, oslavovaná i zatracovaná epocha českých dějin, jejíž interpretace vždy představovala kolbiště pro četné národně, konfesionálně i třídně vyhraněné ideologické souboje. Prof. Šmahel v mnoha ohledech přispěl a přispívá k nezkrácenému vnímání této historické epochy založenému na nezaujaté práci s prameny a očišťování od ideologických a mýto-tvorných balastů; v tomto ohledu připomeňme alespoň jeho poslední knihu o M. Janu Husovi z roku 2013, která přináší střízlivé civilistní pojetí národní ikony, což oceníme naplno zřejmě až napřesrok, kdy se opět ocitneme uprostřed bombastického připomínání Husovy osobnosti u příležitosti 600. výročí jeho upálení. Šmahelova přitažlivost jako historika však spočívá ve skutečnosti, že společně s dekonstrukcí provádí zároveň i vlastní rekonstrukci pozdně středověkých historických dějů, a to podle důkladně promyšleného a překvapivě velkorysého plánu, který je navíc důsledně založen na důvěrné znalosti celoevropského vývoje v tomto období. Jeho interpretace tak vřazuje husitskou revoluci do širokého pásma dalších dobových heretických a (před)reformacních hnutí, jejichž význam hodnotí v zásadě na základě transnacionálních, pro celou evropskou civilizaci společných vývojových trendů. Tak je pojata jeho velká syntetická práce *Husitská revoluce* (vydaná

VŠECHNA FOTA: STÁNSLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

poprvé jako čtyřdílná v roce 1993), v níž se zároveň vyrovnal s dosavadními interpretacemi i marxistickou fetišizací samotného pojmu „revoluce“. Nikoli náhodou již v roce 2004 postavil Josef Válka tuto knihu do vývojové řady s husitologickými pracemi Františka Palackého a Josefa Pekaře, aby ji tak mohl lépe analyzovat jakožto vrcholné dílo českého dějepisectví „doby extrémů“.

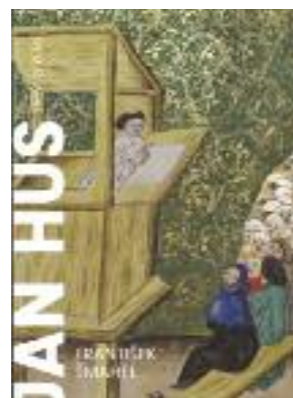
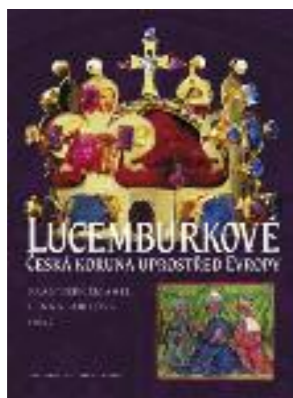
Součástí Šmahelova vidění fenoménu husitství je i jeho výklad proměn pozdně středověkých doktrín na pražské univerzitě na pozadí celoevropských dobových trendů, v němž asi nejvýznamněji předvedl svou suverenitu při heuristice a interpretační analýze dobových, latinsky psaných filosofických textů (viz zejména jeho soupis pramenů k pražskému sporu o univerzálie 1348–1500, který směl v roce 1980 vyjít jen v Polsku, jeho inovované materiálové studie k Jeronýmu Pražskému z roku 2010 aj.). Jestliže jsou jádrem Šmahelova díla práce k politickým a intelektuálním dějinám, je třeba hned říci, že tím se ovšem okruh jeho odborného přínosu ani zdaleka nevyčerpává. Jeho metodologická východiska ve francouzském novém dějepisectví jej přímo předurčovala k tihnutí k „totální historii“. Byl jedním z těch, kteří zprostředkovali českému prostředí nové metodologické podněty i pro oblast sociálních a ekonomických dějin; jako jeden z prvních se pokusil o moderně pojatou prosopografickou analýzu, jeho výraznou stopu sledujeme například i v současném

bádání o dějinách mediální kultury a komunikace, o současné religionistice ani nemluvě. Byl rovněž jedním z těch, kteří po desetiletí cílevědomě a systematicky přispívali k metodologickému dialogu mezi historiografií meritorně založenou na písemných pramenech a archeologii vycházející z interpretace hmotných památek; právě tak s využitím ikonografických a ikonologických postupů přispíval i k dialogu s dějinami výtvarného umění a byl rovněž jedním z těch, kteří svým důrazem na studium dobové mentality připravovali půdu pro pozdější expanzi historické antropologie. Metodologická otevřenost z něj při vši jeho odborné akribii zároveň činí i myšlenkově stále mladého autora s mnohem větším pochopením pro dosud nezaběhnuté metody, postupy, experimenty a technologie, než má většina jeho žáků a následovníků.

Vedle obdivuhodného myšlenkového bohatství ve Šmahelově díle je třeba připomenout i jeho nezanedbatelný rozsah. Je autorem nebo hlavním spoluautorem okolo 35 knižních titulů, podrobný výčet jeho publikačních aktivit vydaný v roce 2009 zahrnuje více než 60 tištěných stran. Ani s vyšším věkem se publikační výkon nijak nesnižuje – připomeňme, že od roku 2009, tedy za posledních pět let, vydal jako autor, spoluautor či editor na deset knih a 27 článků v odborných periodikách či knižních kapitol. Od šedesátých let 20. století vstupoval rovněž na mezinárodní scénu, a to nejen jako pořadatel významných mezinárodních konferencí a kolokvií; jeho

František Šmahel se zabývá dějinami pozdního středověku, zvláště počátky české reformace, dějinami humanismu, dějinami Univerzity Karlovy a pozdně středověkou filosofií.

V letech 2006–2009 byl členem redakční rady Akademického bulletinu.

Po r. 1989 se František Šmahel zapojil do vnitrostranického života AV ČR; na snímku ze zasedání Akademického sněmu (r. 2009) s čestným předsedou AV ČR Rudolfem Zahradníkem a někdejší předsedkyní Helenou Illnerovou.

důvěrná známost s čelnými koryfeji francouzské, německé, britské a americké historiografie pramenila obvykle ze vzájemného obdivu. Jeho úvahová kniha o husitské revoluci jakožto údajné historické anomálii vyšla v roce 1985 na univerzitě v Paříži, v roce 2002 vyšel v Hannoveru německý překlad jeho knihy o husitské revoluci a v roce 2007 v Leidenském nakladatelství Brill výbor jeho studií k dějinám pražské univerzity ve středověku. Byl to právě prof. Šmahel, koho již od osmdesátých let 20. století zahraniční historikové pověřovali, aby do významných mezinárodně koncipovaných komparativních děl (např. *Europa im Hoch- und Spätmittelalter*, ed. F. Seibt 1987) napsal syntetizující pasáže o českém vývoji.

Jakkoli byl již dlouho před rokem 1989 v zahraničí uznávaným odborníkem (přednášel mj. v Německu a ve Francii, kam si jej v roce 1983 vyžádala Collège de France), doma se zásadního uznání dočkal až po listopadu 1989. V roce 1990 obhájil hodnost doktora historických věd (DrSc.), o rok později se na FF UK habilitoval a v roce 1995 zde dosáhl profesury pro oblast českých dějin. Zároveň se dočkal mnoha pozvání od zahraničních univerzit a vědeckých institucí (mj. Berlín, Kostnice, Eichstätt, Mnichov, Londýn, Central European University Budapest), působil v mnoha odborných orgánech, radách a komisích (mj. Vědecká rada UK, Akreditační komise ČR, správní rada Hlávkovy nadace) a dostalo se mu významných poct (mj. 1990 Max Planck Research Award, 1992 čestné občanství města Tábor, 1994 bronzová medaile Univerzity Karlovy, 1995 výroční cena Akademie věd ČR za knihu *Husitská revoluce I–IV*, 1996 čestný člen American Historical Association, 1997 člen korespondent Royal Historical Society, 1997 člen korespondent British Academy, 1998 medaile Františka Palackého AV ČR, 2002 státní vyznamenání Za zásluhy I. stupně, 2003 člen Monumenta Germaniae Historica, 2004 Stříbrná medaile Univerzity Karlovy, 2005 Praemium Bohemiae v oboru historie, 2006 člen European

Academy of Sciences and Arts, 2007 člen korespondent Medieval Academy of America, 2009 Čestná medaile De scientia et humanitate optime meritis Akademie věd ČR, 2013 Cena Akademie věd České republiky za vědecký výsledek). Řada univerzit mu udělila čestný doktorát. V roce 1995 se stal členem Učené společnosti ČR, přičemž v letech 1998–2004 působil jako její místopředseda a předseda. V roce 2013 mu byla udělena Národní cena vlády ČR Česká hlava.

Po pádu komunistického režimu se prof. Šmahel s velkou vervou zapojil i do vnitroakademického života. Na přelomu let 1989 a 1990 byl jediným všeobecně akceptovatelným pretendentem na funkci ředitele obnovovaného Historického ústavu ČSAV/AV ČR a v této roli přispěl k posílení vědeckých východisek instituce a k obnovenému vydávání tradičního *Českého časopisu historického*. Jako první místopředseda Grantové agentury ČSAV/AV ČR pro společenskovědní a humanitní obory přispěl nejen k budování této instituce, ale zároveň i k prověřování nosných etických principů při uplatňování grantového systému vůbec. Je zakladatelem a dlouholetým vedoucím Centra mediévistických studií, společného pracoviště Filosofického ústavu AV ČR a UK v Praze. Od roku 1993 je členem Vědecké rady AV ČR; v letech 1993–1994 působil jako její místopředseda a od roku 2001 po několik období jako její předseda. Pod jeho vedením se VR zaměřila zejména na do té doby podceňovanou problematiku promítání vědecké kvality do kariérního řádu pracovníků a vnitřního života AV ČR a na její oceňování prostřednictvím vědeckého titulu „doktor věd“ (DSc.).

Udělení Patočkovy medaile prof. Vilému Heroldovi a nyní i prof. Šmahelovi je jistě důstojným naplněním účelu tohoto vyznamenání, na rozdíl od některých jiných osob, jimž se medaile v minulosti dostalo. ■

ANTONÍN KOSTLÁN,
Kabinet dějin vědy Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

Čestné oborové medaile

Významné badatelské osobnosti převzaly 2. a 8. července 2014 čestné oborové medaile: dr. Vlasta Jankovská z Botanického ústavu a dr. Bohdan Slavík z Ústavu experimentální botaniky obdrželi medaili Gregora Johanna Mendela za zásluhy v biologických vědách, dr. Vladimír Šimák a dr. Jan Stöckel z Ústavu fyziky plazmatu medaili Ernsta Macha za zásluhy ve fyzikálních vědách, doc. Jaromír Ulrych z Geologického ústavu medaili Františka Pošepného za zásluhy v geologických vědách, dr. Robert Luft z Collegia Carolina medaili Františka Palackého za zásluhy v historických vědách.

Dr. Vlasta Jankovská z Botanického ústavu se zabývá vývojem vegetace a rekonstrukcí prostředí od poslední doby ledové. Uplatňuje průkopnické přístupy, které uvádí do praxe mnoha zahraničních pracovišť. Jako jedna z mála využívá nejen pylovou analýzu a rostlinné makrofosílie, ale ve fosilním záznamu si všimá i zbytků řas, které přinášejí další rozměr při interpretaci výsledků. Jiným inovativním přístupem je aplikace pylové analýzy v souvislosti s archeologickým a historickým výzkumem jako například využití pylu usazeného s prachem do starých knih v klášterních knihovnách.

Dr. Janovská systematicky vyhledávala a zpracovávala ložiska rostlinných zbytků z nejstarších období holocénu a posledního glaciálu, pro něž ještě donedávna chyběly informace. Podstatně tak přispěla k pochopení rozdílného vývoje hercynského masivu a Západních Karpat. Byla jedním z prvních paleoekologů, kteří zde předpověděli existenci glaciálních refugií. Pochopila, že pro správnou interpretaci výsledků musí studovat současnou vegetaci v podobných podmínkách jako v minulosti. Při hledání takových situací opakovaně navštívila oblasti arktického Ruska. Předpověděla i možnost nejbližší analogie jihosibiřských ekosystémů s prostředím posledního glaciálu střední Evropy. Po roce 1989 se zapojila do výuky na většině významných přírodovědeckých fakult v ČR a podstatně přispěla k oblibě paleoekologie u mladší generace a jejímu rozkvětu v současnosti. Neutuchající vášní k oboru a silnou potřebou výměny poznatků a názorů na mezinárodní úrovni napomohla po roce 1989 k znovuzapojení české kvartérní paleoekologie do mezinárodní vědy.

Dr. Bohdan Slavík dlouhodobě působil v Ústavu experimentální botaniky a je pokládán za zakladatele české školy studia fotosyntézy a vodního provozu rostlin. Zavedl originální metody studia vodního režimu a příjmu CO₂ rostlinou, přičemž úspěšně kombinoval hluboké znalosti rostlinné fyziologie, fyzikální chemie a matematiky. Metodické přístupy studia shrnul v monografii *Metody studia vodního provozu rostlin* (Academia, Praha, 1965), která se dočkala i anglického vydání v nakladatelství Springer. Dr. Slavík publikoval více než 75 původních vědeckých prací, je autorem či spoluautorem

11 monografií.

Charakteristický je renesanční šíří aktivit a hlubokými encyklopedickými znalostmi jako málokterý vědec. Kromě pedagogické činnosti (jeho skvělé přednášky o vodním provozu mj. nasměrovaly mnohé studenty na Katedru rostlinné fyziologie UK) se věnoval rovněž organizaci vědeckých setkání: například v roce 1965 zorganizoval první mezinárodní sympozium *Water Stress in Plants*, které prolomilo hranice mezi československou a zahraniční vědou.

Významnou část profesionálního působení dr. Slavíka tvoří vydavatelská činnost. Je spoluzakladatelem a prvním výkonným editorem vědeckého časopisu *Biologia Plantarum* (časopis s aktuálním impaktním faktorem 1,62 vychází již 55 let); během několika desítek let utvářel jeho podobu. V průběhu své kariéry byl dále členem edičních rad mnoha zahraničních časopisů.

Dr. Slavík se výrazně podílel na organizaci základního výzkumu v Československu.

Prof. **Vladislav Šimák** je výraznou osobností české fyziky elementárních částic. V roce 1960 nastoupil do Fyzikálního ústavu ČSAV, kde se věnoval studiu kosmického záření a společně s dr. Jaroslavem Pernegrem publikoval mnohé významné články. V roce 1963 odjel na stipendijní pobyt Mezinárodní agentury pro atomovou energii do CERN u Ženevy, kde zkoumal interakce antiprotonů s protony s použitím techniky bublinkových komor. V roce 1965 se vrátil s představou, jak dále orientovat výzkum ve fyzice částic. V druhé polovině 60. let vedl skupinu, jež se zapojila do experimentu s vodíkovou bublinkovou komorou ozařovanou v CERN svazkem antiprotonů. Po roce 1968 byly z politických důvodů kontakty s CERN omezovány a nakonec

v experimentu ATLAS a byl také prvním mluvčím této skupiny. Důležitou úlohu sehrál při rozhodnutí české obce fyziků elementárních částic orientovat se po listopadu 1989 na CERN a snažit se co nejdříve do této organizace vstoupit. Zasloužil se, že se Československo stalo členem CERN již v roce 1992.

V 70. a 80. letech organizoval mezinárodní konference na našem území, které pomáhaly udržovat kontakty se zahraničím a byly, především pro mladou generaci, nenahraditelným zdrojem informací o nových směrech výzkumu. Několik let byl zástupcem ČR v Evropském výboru pro budoucí urychlovače (ECFA) a členem Výboru pro spolupráci České republiky s CERN.

Prof. Šimák je autorem nebo spoluautorem více než 700 prací.

Prof. Šimák je autorem nebo spoluautorem více než 700 prací.

Dr. **Jan Stöckel** patří mezi kmenové pracovníky Ústavu fyziky plazmatu od roku 1974. Stál na počátku experimentálního výzkumu vysokoteplotního plazmatu na tokamacích v Praze (první tokamak byl v ÚFP instalován v roce 1977) a dodnes je v této oblasti aktivním a plodným badatelem. Věnuje se zejména výzkumu fluktuací na okraji plazmatu tokamaků a nově i ohřevu plazmatu pomocí neutrálních svazků. Úspěšně se účastnil (často jako hlavní řešitel) práce na více než dvaceti grantech a vyškolil mnohé doktorandy, z nichž někteří se stali jeho kolegy. Dodnes publikuje a jeho citační index je v daném oboru nadprůměrný. Přestože ve svém profesionálním životě vždy stavěl systematickou experimentální práci na první místo, podílel se i na organizačním zajištění co

nejlepších podmínek pro celý obor. Vyzdvihněme, že z pozice zástupce ředitele ÚFP prosadil v roce 1999 vstup České republiky do koordinovaného výzkumu termojaderné fúze v rámci EURATOM. Klíčová událost z hlediska dalšího vývoje oboru v ČR mj. přinesla zlepšení podmínek pro mladé vědce, a to zejména z hlediska jejich mobility. Do evropského systému výzkumu fúze jsme se tak zařadili ještě před vstupem do EU, a tedy dostatečně dlouho před rozhodnutím o stavbě mezinárodního experimentu ITER v Evropě. Dr. Stöckel je osobností evropského fúzního

výzkumu nejen vzhledem k vědeckým výsledkům, ale také kvůli přátelské povaze, s níž se mu podařilo již ve skromných podmínkách 80. a 90. let 20. století vybudovat neformální kontakty v zahraničí. Právě na těchto základech jsme dosáhli prohloubení role ČR v evropském fúzním výzkumu včetně převzetí moderního tokamaku COMPASS z Velké Británie v roce 2007. Tokamak COMPASS patří mezi čelné výzkumné infrastruktury naší země a není tajemstvím, že i v tomto případě stála na počátku neformální iniciativa dr. Stöckela.

Geolog doc. **Jaromír Ulrych** patří mezi specialisty na mladé vyvěřelé horniny (neovulkanity). Při jejich studiu propojil znalosti z krystalové chemie minerálů a podmínek jejich vzniku, petrografie, a zejména geochemie. Uvedené přístupy kombinuje se znalostmi regionální geologie a tektoniky, v čemž je v ČR průkopníkem. Ve svém oboru si vysloužil mezinárodní uznání. Publikuje v recenzovaných médiích a je (spolu)autorem více než 400 vědeckých publikací, knih a kapitol v nich i skript. Databáze WoS eviduje 50 prací citovaných 158krát ve 129 článcích s h = 8. Databáze SCOPUS eviduje 56 prací a 295 citací (h = 9), druhotné dokumenty uvádějí dalších 122 prací citovaných 301krát. Založil školu výzkumu středoevropských neovulkanitů, podílí se na výchově vysokoškolských studentů včetně postgraduálních (v letech 1964 a 1982–1995 působil na Přírodovědecké fakultě UK, kde v roce 1987 dosáhl titulu docent, na VŠCHT přednáší jako externí docent). Byl řešitelem či spoluřešitelem grantových projektů (UK, GA AV, Ministerstvo kultury apod.) a zahraničních projektů (například IGCP, Maďarsko, Rakousko). Doktorem věd je od roku 2001. Působí v komisích pro udělování titulu DrSc. na Komenškého univerzitě Bratislava (od roku 2006) a pro udělování titulu doktor věd v AV ČR (od 2005; obě v geologických vědách). Dlouhodobě působil jako první zástupce ředitele GLÚ, vědecký tajemník, člen Vědecké rady ústavu i Rady instituce; dále jako místopředseda 3. oborové rady GA AV.

Dr. **Robert Luft** z Collegium Carolinum patří mezi nejvýraznější zahraniční historiky, kteří se dlouhodobě a s respektovanými výsledky zabývají českými dějinami. Již tři desítky let pracuje na význačném bohemistickém pracovišti, je předsedou Historische Kommission für die böhmischen Länder, patří mezi organizátory každoročních Bohemisten-Treffen aj. S českými historiky udržuje (i před rokem 1989) kontakty, a to jak badatelské, tak i organizační (konference, publikace, projekty). Mnoha českým kolegům pomáhá zprostředkovat badatelské pobyty na svém domovském pracovišti či podpořit jejich za-

hraniční publikační možnosti. Formou posudků kvalifikovaně hodnotí publikační výstupy a projektové návrhy

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AB

českých historiků; na webových portálech zahraničních periodik recenzuje české práce, a seznamuje tak s čes-

kou historiografií zahraniční vědeckou komunitu. Vlastní výzkum orientuje na vývoj politické kultury, politického stranictví a parlamentarismu ve střední Evropě. Jeho práce odrážejí hlubokou znalost archivních pramenů i literatury a patří mezi celosvětově citované zdroje. Výzkumy v této oblasti nedávno završil rozsáhlou, obsahově i metodicky pozoruhodnou syntézou *Parlamentarische Führungsgruppen*, která vyvolala mimořádný ohlas odborné veřejnosti a získala zvláštní cenu Parlamentu Rakouské republiky. ■

LUDEK SVOBODA

i přerušeny. Zkušenosti odtud však předznamenaly, že se skupina prof. Šimáka zapojila do experimentu na urychlovači v Serpuchově, v němž se zkoumaly srážky antiprotonů s protony při vyšších energiích dříve než v CERN. V oblasti fyziky antiprotonů se prof. Šimák stal celosvětově uznávanou vědeckou osobností.

Počátkem 80. let, kdy politické tlaky namířené proti CERN částečně ochably, mohl přijmout pozvání k práci v týmu experimentu UA2 – experimentu nové generace na vstřícných svazcích proton-antiproton. Na začátku 90. let se začaly formovat mezinárodní spolupráce připravující experimenty na urychlovači LHC, jenž byl v té době plánován jako další experimentální zařízení v CERN. Prof. Šimák se podílel na organizaci účasti skupiny pražských pracovišť

FOTO: ARCHIV AUTORA

Sexuální chování v obvyklých, ale i v patologických projevech je předmětem celoživotního vědeckého zájmu prof. PhDr. Petra Weisse, Ph.D., DSc., klinického psychologa Sexuologického ústavu VFN a 1. LF UK v Praze, profesora klinické psychologie na katedře psychologie Filozofické fakulty UK a samostatného vědeckého pracovníka 1. lékařské fakulty UK. Před komisí Psychologie obhájil disertaci „Sexuální chování a sexuální postoje obyvatelstva České republiky: Výsledky reprezentativních výzkumů“ a získal vědecký titul „doktor sociálních a humanitních věd“.

Vědecko-výzkumnou činnost zaměřil například na výzkum úspěšnosti specializované sexuologické léčby deviantů, hlavních charakteristik parafilních i neparafilních sexuálních delikventů různých diagnostických skupin; zabýval se též zkoumáním partnerských vztahů transsexuálů female-to-male, účinky léčby těchto pacientů v procesu přeměny pohlaví a rozdíly mezi transsexuály male-to-female a female-to-male. V oblasti sexuálních dysfunkcí zkoumal sám nebo se spoluautory orgastickou funkci žen, osobnostní charakteristiky pacientů s erektilní poruchou a charakteristiky jejich partnerských vztahů nebo sexuální dysfunkce u schizofreniček. Zpracoval rovněž reprezentativní výzkum prevalence erektilních dysfunkcí u mužů středního věku. Byl jedním

SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ a SEXUÁLNÍ POSTOJE

z hlavních organizátorů výzkumů sexuálního chování české populace (1993, 1998, 2003 a 2008, 2013), výzkumu sexuálního chování pražské mládeže s ohledem na jeho rizikovost z hlediska HIV/AIDS, sexuálního chování českých adolescentů, reprezentativního výzkumu sexuálního chování obyvatel ČR středního věku nebo mezinárodního výzkumu sexuální spokojenosti v devíti zemích střední a východní Evropy SHOW.

Disertační práce se zaměřila na shrnutí výzkumných poznatků o charakteristikách sexuálního chování a sexuálních postojů české populace. Jejím základem byl projekt realizovaný v ČR od roku 1993: sledování změn v sexuálním chování obecné populace opakovanými výzkumy v intervalu pěti let. Výzkum je ojedinělý především skutečností, že prozatím v žádné zemi se podobné periodické zkoumání stejnou metodou neuskutečnilo. Zatím tedy nejsou k dispozici srovnatelná data o trendech v sexuálních aktivitách obyvatelstva z jiných států, i když jednorázové výzkumy se v minulosti uskutečnily například ve Velké Británii, v USA nebo ve Francii.

Autorem a odborným garantem všech dosud administrativně čtyř opakovaných výzkumů byl autor disertace. Při tvorbě dotazníku použitého ve výzkumu byl spolupracovníkem doc. Jaroslav Zvěřina. Kromě výsledků publikovaných v disertaci byla data souhrnně a postupně uveřejněna ve dvou monografiích (Weiss a Zvěřina, 1999, Weiss a Zvěřina, 2001), v odborných časopisech a ve formě samostatných kapitol v monografiích.

Terénní výzkum provedla při všech čtyřech administrativních demoskopických agenturách DEMA, a. s. Dotazováno bylo celkem 1719 osob (v roce 1993), 2003 (v roce 1998) a 2000 (v letech 2003 a 2008). Soubory byly reprezentativním vzorkem mužů a žen České republiky starších 15 let podle obvyklých kritérií (věková kategorie, velikost místa bydliště, vzdělání a ekonomická aktivita). Terénní sběry dat pomocí anonymně vyplňovaných dotazníků administrativně školenými tazateli (návratnost byla kolem 80 % v prvních třech výzkumech a 60 % v posledním) se uskutečnily v posledním měsíci let 1993, 1998, 2003, 2008.

Výsledkem srovnání těchto výzkumů a hlavních charakteristik sexuálního chování české populace dospěl autor například k závěru, že počátky partnerské sexuality se neurychlují. Průměrný věk první soulože je stále v průměru kolem 18 let u mužů i u žen.

U mnoha mužů i žen je zřejmě občasná masturbace normálním doplňkem partnerských styků. Postoj k masturbaci je u našeho obyvatelstva tradičně velmi tolerantní.

Méně očekávaným zjištěním je skutečnost, že ani u mužů a ani u žen se nezvyšuje počet sexuálních partnerů uváděných celoživotně, počet partnerů za posledních 12 měsíců klesá. V oblasti antikoncepce nastaly nejvýraznější a vesměs pozitivní změny. Poklesl počet těch mužů a žen, kteří při prvním styku nepoužili žádnou antikoncepci nebo použili nespolehlivý způsob ochrany (například přerušovanou soulož). Velmi pozitivně se mění obraz používání antikoncepce ve stálých partnerských vztazích, zjevný je především porevoluční nárůst uživatelů účinné antikoncepce. S tímto trendem pravděpodobně souvisí dramatický pokles počtu interrupcí na necelou čtvrtinu stavu roku 1989.

Nemění se podstatně počty jedinců sexuálně traumatizovaných – mužů a žen sexuálně zneužitých v dětství nebo znásilněných žen. Sexuální kriminalita zůstává vážným problémem i z hlediska jejího utajení, neoznámení příslušným orgánům. Role rodiny a školy jako zdroje informací o sexualitě je u obou pohlaví pouze sekundární; tyto instituce zatím plní svou roli nedostatečně.

Přibližně 20 % mužů i žen uvedlo sexuální dysfunkci v anamnéze. U mužů jde především o poruchy erekce a předčasnou ejakulaci, u žen o poruchy lubrikace a dyspareunie. V oblasti orgastické schopnosti českých žen jsme kromě negativní korelace konsistence dosahování orgasmu s věkem prokázali jednoznačně její souvislost více s dobou trvání soulože než s délkou předehty. Z faktorů, které se při našem rozboru prokázaly jako významné pro schopnost dosahovat orgasmu při vaginální souloži, to byla především skutečnost, zda se probandkám v dětství

dostalo informací, že vagína je důležitá pro ženský orgasmus, dále pak jejich schopnost soustředit se během soulože na pocity v pochvě a taky do jisté míry i jejich preference penisů nadprůměrné délky. Pro ženy trpící sexuální dysfunkcí jsou dle našich zjištění charakteristické tyto faktory: sexuální zneužití v dětství v anamnéze, zkušenost se sexuálním násilím v anamnéze, sexuálně přenosná infekce v anamnéze a pozitivní postoj k náhodným sexuálním stykům. Jako statisticky významné se ukázaly i další faktory: nespokojenost s vlastním sexuálním životem a předstírání orgasmu při každém nebo téměř při každém styku.

Lze jednoznačně konstatovat, že sexuální postoje našich obyvatel jsou ve všech zkoumaných oblastech liberálnější než postoje obyvatelstva západních zemí, kde byly provedeny srovnatelné výzkumy (USA, Velká Británie a Francie).

Ve srovnání s rokem 1993 nastal v roce 2008 výrazný pokles spokojenosti s vlastním sexuálním životem, a to zvláště u žen.

Disertační práce poskytla zatím nejširší srovnání trendů v sexuálním chování české populace. Poznání charakteristik tohoto chování je přitom významné především z hlediska možných preventivních opatření v oblasti patologických jevů, hlavně šíření pohlavně přenosných infekcí včetně HIV/AIDS, nežádoucích otěhotnění, ale i sexuální kriminality – především sexuálního zneužívání dětí, ale i sexuálního násilí v jeho různých podobách. Představuje tak příklad úspěšné aplikace poznatků základního výzkumu v této důležité oblasti lidského a společenského života. ■

PETR WEISS,
Sexuologický ústav VFN a 1. LF UK v Praze,
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Oznámení o obhajobách

Obhajoba disertační práce Ing. Filipa Šroubka, Ph.D.,
Multichannel Blind Image Restoration

se koná **6. října 2014 v 15:00 hodin**
před komisí „Informatika a kybernetika“
v Ústavu informatiky AV ČR, v. v. i., Pod Vodárenskou věží 2, Praha 8.

Navzdory technickým vymoženostem potřebuje mezinárodní vědecká komunita pečlivě pěstovat kontakty, setkávat se a vzájemně oslovovat „face to face“. Ačkoli se témata široce otevřených vědeckých fór i mluví na nich nemohou zásadním způsobem odlišovat, zajímavým a pestrým je činí pohyb Evropou, kdy jim každý pořadatel vdechne osobitou atmosféru podle možností konkrétního města i místa.

Euroscience Open Forum se pravidelně těší pozornosti vrcholných představitelů evropské politiky stejně jako hlav pořádajících zemí. Kodaňské publikum při příjezdu Manuela Barroso do Carlsberg City District; v pozadí věžička „sloní brány“.

Část programu se odehrávala v budově muzea, kam původně Carl Jacobsen soustředil své sbírky soch, než byly přeneseny do kodaňské glyptotéky.

Kodaň proslavilo mj. pivo značky Carlsberg. Zakladatel slavného pivovaru Jacob Christian Jacobsen zavedl parní vaření piva a chladicí techniku, ale hlavně se zasloužil o používání jediného kmene kvasnic. Proslul ovšem také, podobně jako pokrokový průmyslník 19. století v našich zemích, coby filantrop a milovník umění. Dánské hlavní město mu vděčí například za rekonstrukci hradu Frederiksborg, za spoluautorství návrhu skleníku v kodaňské Botanické zahradě i za údajně nefotografovanější ženu světa – sochu malé mořské víly.

Letošního 21.–26. června ovšem kodaňská čtvrť Carlsberg nesázela pouze na kvasnicový mok a umělecké sbírky; v tu dobu se zde soustředila světová intelektuální elita na ESOF 2014.

Nikde žádná upoutávka, odkaz ani směrovka naznačující, že se kolem krásných parků s neschetně sochami blížím ke kýženému cíli. Už začínám pochybovat o správnosti zvolené trasy, když se konečně objeví cedule a taky pár lidí, jejichž bílé tašky přes rameno dávají velkým červeným a černým logem tušit, že jdu dobře: na rozlehlých pozemcích zdejšího vyhlášeného pivovaru rozbilo své ležení otevřené fórum příznivců vědy z různých koutů světa. Než mě hlavní návštěvnícká tepna ulice Ny Carlsberg Vej provede pod slavnou Sloní branou k ústřední budově festivalového dění, díky „pivovarské soutěži v rámci ESOF“ si připomínám, že základ slávy dánského piva položil kmen čistých kvasnic, které si Jacobsen přivezl z Mnichova. První várka v novém pivovaru Carlsberg spatřila světlo světa

roku 1847. O pár let později naplňuje J. Jacobsen svou filozofii o propojení vědy s pivovarnictvím, když zakládá slavné Carlsberské laboratoře. Druh kvasinek, který tu byl roku 1883 izolován a dodnes se používá k výrobě světlého ležáku, dostal místní pojmenování Saccharomyces carlsbergensis. Novodobý Carlsberg patří největším pivovarnickým společnostem světa, nechybí mu však ani dramatická historická zápleтка. Otec a syn Jacobsenovi se totiž natolik neshodli v názoru na technologii vaření pěnivého nápoje, že jejich konflikt vyvrcholil až do „konkurenčního“ boje dvou odlišně pojatých pivovarů – i značka Tuborg je dobře známa. Naštěstí pro Dánsko ale oba vynakládali obrovské finanční částky na umění a architekturu, také založili nadaci a jejich zásluhou se do Kodaně soustředila výjimečná umělecká díla. Že Carlsberg prostřednictvím nadace podporuje vědu a vzdělání snad ani netřeba zdůrazňovat.

Teprve před pěti lety, kdy se výroba piva přesunula mimo město, byl téměř celý areál zpřístupněn veřejnosti a díky tomu mohla Kodaň nabídnout prostor tak veliké akce, jako je největší vědecký festival na starém

kontinentu. Stejně jako v předchozích ročnících, pořadatelství ESOF znamenalo pro hostitelskou Kodaň zároveň pro tento rok status hlavního města evropské vědy. Titul se tak po deseti letech vrátil do skandinávské oblasti. Poprvé ho totiž získal Stockholm (2004), po dvou letech skvěle obhájil Mnichov, dále Barcelona (AB 9/2008), Turín (AB 10/2010) a Dublin (AB 9/2012). Věda na dánské straně Oresundského mostu přilákala přes 2500 delegátů z více než 75 zemí, mezi 450 přednášejícími ve 120 sekcích bylo šest Nobelovských laureátů, tři desítky nositelů ERC grantů nebo představitelů důležitých evropských institucí – CERN, ESO, ESS, EMBL, CNRS a ERC. Navíc se hojně účastnili zástupci průmyslové sféry a ředitelé pro výzkum z více než 50 firem. Takže bylo kde a na čem budovat mosty pro nové i starší kontakty, z nichž mnohé začaly na předchozích festivalech. Lesku dodalo rovněž zahajovací slovo dánské královny a účast nejvyššího evropského komisaře Jose Manuela Barroso.

Protože Carlsberg leží přeci jen stranou hlavního ruchu města a jednotlivé akce se konaly i v dosti vzdálených objektech, jejich vypátrání občas vyžadovalo „skautskou průpravu“, což většině účastníků poněkud znesnadňovalo pohyb i orientaci a pochopitelně bylo i terčem kritiky. Jednodušší přístup mělo na 3000 návštěvníků doprovodného festivalu *Science in the City*, kterým vždy pořadatelé nabízejí vědu přímo v centru turistického dění. Ba co víc, část programu se dokonce odehrála ve svérázných alternativních čtvrti zvané Freetown Christianie. Právě oslovení veřejnosti je důvodem, proč Euroscience koncipuje své otevřené multidisciplinární fórum ve třech hlavních rovinách tak, aby pro něj bylo místo vedle programu pro mladé vědecké pracovníky *Carrer* a odborníků v jasně dané oblasti *Science to business*. Samostatné programy přidružují v nezávislých sekcích také novináři a popularizátoři vědy.

Nemá smysl podrobně rozepisovat program ESOF, vřady všichni řečníci, panelisté i vystavovatelé jsou uvedeni na stránkách www.esof.org. Zmíním jen, že mezi hlavními řečníky promluvil profesorka Vaira Vike-Freiberga, která v letech 1999–2007 stála v čele Lotyšska, dále prezident ERC prof. Jean-Pierre Bourguignon, z CERN přijeli dr. Fabiola Gianotti a jeho generální ředitel prof. Rolf-Dieter Heuer, dále tu byl vynikající neurovědec prof. Cori Bargmann, prof. Cass R. Sunstein, politolog z Harvardu, prof. kosmologie Brian Schmidt z Austrálie či nekonformní matematik a ředitel Institutu Henri Poincaré Cédric Villani.

Ve festivalových hlavních městech vědy pravidelně potkávám osobnost české vědní politiky a člena mezinárodních grémií, který se účastní práce na projektech strategických studií JRC a zastupoval ČR na konzultacích s Evropskou komisí, dr. Karel Aim je rovněž českým zástupcem v Euroscience. Zeptala jsem se ho na dojmy z Kodaně, zda pro něj byla letošní akce něčím jiná, než ty předchozí.

Na ESOF 2014 mne zaujal vhodný výběr místa konání fóra (Carlsberg City District) a dobrá úroveň

jeho organizace, při plném zapojení a zaujetí všech zúčastněných aktérů včetně příslušného ministerstva (Danish Ministry of Science, Innovation and Higher Education) a jeho vrcholných představitelů; v tomto ohledu si, upřímně řečeno, vůbec nedokážu představit uspořádání ESOF v dohledné budoucnosti v České republice. Pokud mohu soudit, roste i odborná úroveň fóra a snese již srovnání s obdobnými zámořskými setkáními AAAS (The American Association for the Advancement of Science). Vedle účasti vědců nobelovské kategorie to bylo na letošní akci dáno i skutečností, že se program již ve velké míře mohl opírat o výsledky projektů financovaných ERC (European Research Council) – s tím ale bohužel souvisela i prakticky zanedbatelná aktivní účast vědců z ČR.

Nemohu říci, že by se mi na ESOF 2014 něco vyloučeně nelíbilo. Zamrzelo až příliš mnoho tematických překryvů mezi paralelními sekcemi, kdy člověk litoval, že se nemohl rozdvojit.

Přestože letos na ESOF prezentace české vědy chyběla, do Kodaně zavítal mj. náměstek místopředsedy vlády pro vědu, výzkum a inovace Arnošt Marks a podle kuloárních zpráv byl akcí nadšen. Je naděje, že by se Praha v budoucnosti taktéž zařadila po bok hlavním městům evropské vědy?

V závěru ještě zmíním, že podobně jako při loňské úspěšné výzvě k české účasti na Mezinárodním festivalu vědeckých filmů v Dublinu (viz AB 1/2014), se tentokrát podařilo zajistit, aby české univerzity podpořily účast svých studentů. Na kodaňské fórum pro ně z Českých Budějovic vypravily společný autobus Jihočeská univerzita a Vysoká škola technická a ekonomická. Euroscience připravila pro mezinárodní skupinu studentů a mladých vědců pestrý program; o to víc potěšilo, když se mi jihočeští účastníci radostně svěřili, jak ohromně je akce motivovala a že si ani v duchu nedovedli představit úžasné kontakty s ostatními studenty z různých zemí světa, které v Kodani získali.

A do které metropole zamíří věda příště? V roce 2016 se na ni chystá anglický Manchester.

MARINA HUŽVÁROVÁ

Setkání osazenstva ESOF Science Busu z Českých Budějovic s „prapůvodkyněmi“ české výpravy – manažerkou Euroscience Marií Sucháňovou (druhá zleva) a šéfredaktorkou AB Marinou Hužvárovou (vlevo).

Více snímků naleznete na <http://abicko.avcr.cz>

JOSEF PELNÁŘ (1872–1964)

Lékař-internista, jeden ze zakladatelů českého vnitřního lékařství navazující na tradici Thomayerovy školy a tvůrce koncepce moderní kliniky v českých zemích, se narodil 16. listopadu 1872 v Domažlicích obuvnickému mistru Tomáši Pelnářovi a jeho ženě Barboře, rozené Forstové.

Po ukončení zdejšího gymnázia nastoupil v roce 1891 na lékařskou fakultu pražské univerzity. Zde jej uchvátily především Thomayerovy přednášky, ale zaujal ho i Jaroslav Hlava patologickoanatomickými a bakteriologickými výklady. Doktorem veškerého lékařství byl promován v roce 1897.

Již v době vysokoškolských studií působil jako fiškus na II. lékařské klinice, po promoci zde pracoval jako externista. Poté byl krátce zaměstnán v ústavu patologické anatomie, v posádkové nemocnici na Pohorlci a jako asistent patologického ústavu prof. Obrzuta ve Lvově. V letech 1901–1902 byl asistentem na Kuffnerově psychiatrické klinice, v letech 1902–1907 asistentem na Thomayerově klinice, v roce 1905 se habilitoval pro patologii a terapii nemocí vnitřních. V té době měl za sebou studijní cesty do Německa, Nizozemí, Belgie a Francie (1902–1903); Švýcarska, Anglie, Španělska a Itálie (1905), přičemž nejvíce ho ovlivnila francouzská medicínská škola.

V roce 1907 odešel do praxe a pracoval jako soukromý odborný lékař. Roku 1912 byl jmenován mimořádným profesorem odborné patologie a terapie nemocí vnitřních, o pět let později skutečným mimořádným profesorem. První světová válka jej přivedla coby vojenského lékaře na srbské bojiště, posléze působil ve vojenské nemocnici v Terstu. V roce 1920 získal titul řádného profesora. O rok později byl jmenován řádným profesorem speciální terapie a patologie nemocí vnitřních a přednostou II. interní kliniky Lékařské fakulty UK v Praze, kterou vedl až do svých 70. narozenin roku 1942 (ač byl v roce 1939 nuceně penzionován). Na kliniku však nadále docházel až do roku 1964, kdy jej nemoc, které 28. října téhož roku podlehl, upoutala na lůžko.

Na klinice provedl prof. Pelnář mnohé organizační změny, zavedl pracovní skupiny jednotlivých oborů vnitřního lékařství (nefrologii, gastroenterologii, hematologii, endokrinologii a kardiologii) a *Kurzy interní kliniky prof. Pelnáře pro praktické lékaře*, kterých se v letech 1932–1936 uskutečnilo osm; posledním byl kurz o chorobách z potravin. Z jeho podnětu vznikly také *Dny československých internistů*.

Prof. Pelnář vytvořil vědeckou školu, z níž vyšli mnozí čelní čeští internisté. Sám byl všestranným internistou, zvláštní pozornost věnoval neurologii, k jejímž spoluzakladatelům u nás patří. Světový ohlas vzbudila monografie *Třes ve svých tvarech, podstatě a klinické ceně* (1912) přeložená i do němčiny. Jeho monografie *Choroby z poruch mimokorové šedi mozkové* (1923) ovlivnila vývoj české neurologie a byla jednou z prvních v Evropě o fyziologii extrapyramidového systému. Je autorem na 170 prací o infekčních nemocech, cévních chorobách, hepatologii, nemocech pohybového aparátu, endokrinologii, gastroenterologii a poruchách metabolismu, nefrologii, kardiologii a dalších oblastech interní medicíny. Vrcholem jeho vědecké a pedagogické činnosti bylo v letech 1932–1934 vydání pětidílné učebnice *Patologie a terapie nemocí vnitřních* (se spoluautory), která představuje základní dílo českého interního lékařství.

Prof. Pelnář působil v různých expertních orgánech. Od roku 1919 byl opakovaně jmenován členem Státní zdravotní rady Republiky Československé a v roce 1934 byl zvolen jejím prezidentem. V roce 1937 se stal členem Poradního sboru pro potírání chorob srdečních, cévních a rheumatických.

Za svou práci získal mnohá ocenění – řád sv. Sávy I. a II. třídy, čestné občanství města Domažlic (1932), důstojnický kříž Čestné legie (1933–1938), Státní cenu (1949), Purkyňovu cenu hl. města Prahy (1948), Řád republiky (1956), medaili J. E. Purkyně – a stal se členem vědeckých institucí a společností. V roce 1920 byl zvolen členem Masarykovy akademie práce. Od roku 1924 byl členem a v letech 1936–1938 a 1942–1947 předsedou II. třídy České akademie věd a umění. V roce 1927 byl zvolen členem Československé národní rady badatelské, v roce 1952 řádným členem Československé akademie věd. Ze zahraničních společností byl čestným členem Spolku srbských lékařů v Bělehradě, Lékařské akademie v Madridu, dopisujícím členem Académie nationale de médecine, Sociétés de Neurologie v Paříži a členem Association des Médecins de la langue française v Paříži.

VLASTA MÁDLOVÁ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

ITALSKÉ PŘEDSEDNICTVÍ

„Nový začátek pro Evropu“ zní motto italského předsednictví v Radě EU, které začalo 1. července 2014. Itálie hodlá soustředit síly Rady především na ekonomický růst Evropy a zvýšení zaměstnanosti. V kontextu současných událostí, mezi něž patří například ukrajinská krize, představuje jednu z priorit italského předsednictví rovněž umocnění role Evropy ve světě a posílení demokracie, svobody a ochrany práv.

Výzkum a inovace jako zdroj evropského růstu a rozvoje tvoří jednu z klíčových myšlenek, které se přinejmenším do konce italského předsednictví v prosinci 2014 stanou hlavním tématem diskuse v Evropské unii. Z tohoto důvodu ožíví Itálie úsilí o dosažení cílů definovaných v evropské strategii růstu *Evropa 2020*, a to zejména v oblasti podpory navýšení veřejných investic do výzkumu a inovací a utváření vhodného prostředí pro inovace a reformy na národní úrovni v daných oblastech. Z hlediska reforem na úrovni členských států EU jde především o zvýšení kvality veřejných investic a programů pro financování výzkumu a výzkumných institucí. Současně se členské státy v nadcházejícím pololetí zaměří i na prohloubení jednotného trhu EU, který je významnou součástí výzkumného a inovačního sektoru z perspektivy komerčního využití.

V souladu s prioritou evropského růstu povede Itálie diskusi o zefektivnění výzkumu a podpoře sociální inovace a partnerství veřejného a soukromého sektoru. S cílem pokročit v udržitelném růstu bude debata směřovat přednostně k sociálním inovacím a novému modelu sociálního podnikání; k těmto oblastem se dále váží témata chytrých komunit, podpora sociálních inovací pomocí technologií včetně problematiky financování inovačních aktivit.

Italské předsednictví neopomene ani téma Evropského výzkumného prostoru (ERA), k němuž se v současnosti vztahuje otázka podpory nové generace

výzkumníků a snížení fragmentace evropských výzkumných programů. Itálie dále naváže na debatu o Výzkumném a inovačním partnerství ve Středozemí (PRIMA) iniciovanou během řeckého předsednictví; zdůrazněny budou i inovace v námořní/mořské oblasti ve středozemním regionu, které představují pilíř socioekonomického rozvoje z hlediska udržitelné zaměstnanosti a růstu. Rada EU se v druhé polovině roku 2014 zaměří také na implementaci Evropského strategického fóra k výzkumným infrastrukturám (ESFRI) a Konsorcium pro evropskou výzkumnou infrastrukturu (ERIC), které slouží jako nástroje pro zajištění koherence se strategiemi chytré specializace na regionální úrovni. Analyzovány a zhodnoceny budou i výsledky dosavadních výzev *H2020* za účelem jeho maximálního využití.

V oblasti vesmíru hodlá Itálie pokračovat v diskusi o vztazích mezi EU a Evropskou kosmickou agenturou (ESA). V souladu se záměrem vyzdvihnout vedle strategického významu vesmíru také jeho ekonomický přínos, bude zahájena debata o vytvoření právního rámce k zajištění vnitřního trhu pro komerční družicové produkty a služby.

Hlavní předsednické konference v oblasti vědy, výzkumu a inovací: *Vedoucí průmyslové technologie* (29. září – 1. října 2014 v Boloni), *EUROCEAN* (7.–9. října 2014 v Římě), *Bioekonomika* (8.–9. října 2014 v Turíně), *Podpora talentů, šíření excelence* (18.–19. listopadu 2014 v Trentu), *Věda, inovace a společnost: dosažení zodpovědného výzkumu a inovací* (19.–21. listopadu 2014 v Římě), *SET-PLAN* (10.–11. prosince 2014 v Římě), *Vnitrozemní a mořské vodní výzvy ve středozemním regionu* (TBC, Neapol). Po skončení italského předsednictví se v Miláně v měsících květen až říjen uskuteční EXPO 2015.

MICHAELA KLÍČNÍKOVÁ,
stážistka CZELO – Česká styčná kancelář
pro VaVal, Brusel,
Technologické centrum AV ČR

ZDROJ: FREE-GROUPEU

FOTO: RADEK MIKULÁŠ, ARCHIV AUTORA

Hodnoty a využití STŘEDNÍCH BRD

Diskusní pořad o hodnotách a budoucnosti nejvyššího pohoří vnitřních Čech tematicky navázal na Akademickou kavárnu o perspektivách Šumavy a do jisté míry i na mnohá další multidisciplinární témata dřívějších Kaváren. Téma se jako aktuální objevilo náhle a nečekaně v roce 2011 – tehdy z vlády Petra Nečase vzešel návrh na zrušení Vojenského újezdu (VÚ) Brdy, který existuje v obměňující se podobě již 85 let.

Diskusní podvečer v Literární kavárně knihkupectví Academia ve Wiehlově domě na Václavském náměstí v Praze se konal 18. června 2014 a moderoval jej člen Rady pro popularizaci vědy AV ČR geolog dr. Radek Mikuláš, který se v minulosti zabýval mj. paleontologií Středních Brd. Pozvání přijali biolog dr. Ondřej Sedláček z Přírodovědecké fakulty UK, lesník Ing. Jaroslav Pipek z Agentury ochrany přírody a krajiny (AOPK) a Ing. Petr Ježek z Vojenského historického sdružení Brdy (VHSB); jako aktivní posluchači a debatěři se zúčastnili mj. dr. Karel Žák z Geologického ústavu AV ČR a poradce hejtmana Středočeského kraje v otázkách ochrany přírody Ing. Vladimír Valenta.

V současnosti již málokoho překvapí, že rušení vojenského výcvikového prostoru představuje z hlediska ochrany přírody problém a nikoli předpoklad radikální změny k lepšímu, jak jsme se domnívali po roce 1990, kdy byla k civilnímu využití předána území

opuštěná ruskými vojsky (zejména okolí Ralska a Milovic). Brzy se ukázalo, že vyloučení běžné zemědělské činnosti, řídké osídlení a omezení turistiky ve vojenských újezdech se kladně projeví na četnosti mnohých vzácných, ohrožených či zákonem chráněných druhů živočichů a rostlin. Snad ještě významnější je skutečnost, že typicky vojenská „péče“ o krajinu (jízda pásových vozidel, dopady střel v cílových plochách a občasně požáry) umožnila namísto pusté měsíční krajiny vznik specifických, cenných biotopů, na které se váže výskyt mnoha významných druhů, především bezobratlých a ptáků, ale i obojživelníků a plazů. Při omezení nebo ukončení vojenské činnosti tedy stojí ochránci přírody před otázkou, jak zachovat hodnoty vzniklé právě působením armády.

Petr Ježek (VHSB) v úvodním příspěvku poukázal na málo známou skutečnost, že VÚ Brdy nesloužil jen k rutinnímu „výcviku vojsk“, ale také například k testování

stavebních prvků opevnění či ke zkouškám nových modelů zbraní – vznikl tak soubor specifických stavebních a technických památek. Jaroslav Pipek (AOPK) stručně popsal historický i současný stav lesních porostů a nastínil možnosti ovlivnění lesního hospodaření při různých variantách ochrany území. Společně s Ondřejem Sedláčkem upozornili, že lesy na území VÚ Brdy jsou sice z velké části nepůvodní smrkové monokultury, ale přesto mají jednu významnou hodnotu, kterou je jejich velká celistvá rozloha, již nepřerušují frekventované komunikace, osídlení nebo zemědělsky využívané úseky. Mohou zde proto žít i živočichové, kteří nutně potřebují velká teritoria, například rys. O. Sedláček přiblížil posluchačům hodnoty odlesněných, tzv. dopadových ploch v Brdech a shrnul možnosti, jak je dlouhodobě uchovat i po utlumení či ukončení vojenské činnosti; tyto možnosti však mají omezení – v úvahu připadají občasně srazy historických vojenských vozidel nebo (ještě problematičtější) vysazení populace zubra evropského.

Ministerstvo životního prostředí a podstatná část odborné veřejnosti předpokládá, že ochrana přírodních i historických hodnot Středních Brd bude v případě zrušení vojenského újezdu zajišťována mj. prostřednictvím připravované chráněné krajinné oblasti (CHKO). Tento status však může jen z malé části zabránit výstavbě obytných a dopravních staveb či jiným developerským projektům. Lokalita sice bude i v případě zrušení VÚ požívat ochrany jako chráněná oblast přirozené akumulace vod a jako území důležité

pro obranu státu; jsou to však také poměrně snadno prolomitelné bariéry proti eventuálnímu bezohlednému využití.

Diskuse se dotkla i dalších otázek, například pyrotechnického nebezpečí, s čímž volně souvisí problém „divoké“, někdy ohleduplné, jindy však velmi nešetrné turistiky, která se ve Středních Brdech v současnosti provozuje, protože armáda nemá k ostraze tak velkého území prostředky. Pozoruhodným odborným a částečně (v bližším okolí Příbrami) i praktickým problémem je geochemické znečištění pocházející z již netěženého příbramského rudného revíru.

Určitý konsensus v závěru diskuse nastal nad významnou otázkou, zda vůbec mají Střední Brdy přírodní hodnoty obvyklé pro chráněné krajinné oblasti (často se tvrdí, že zejména vzhledem k rozšíření smrkových monokultur nikoli). Diskutující vyjmenovali mnohé různé, někdy ne zcela zjevné hodnoty, například památky po historické těžbě nerostů, krajinné tvary vzniklé v ledových dobách (které se v jiných českých pohořích tak dobře nedochovaly) nebo stopy historického využívání lesního bohatství již od středověku. Nejvíce však byla opět zdůrazněna velikost a celistvost lesního celku nezasazeného osídlením, průmyslem, zemědělskými aktivitami a nadměrnou návštěvností. Věřme, že tyto hodnoty přežijí i naši generaci. ■

RADEK MIKULÁŠ,
Geologický ústav AV ČR, v. v. i.,
Rada pro popularizaci vědy AV ČR

MICHAIL BULGAKOV: Nekrolog psaný za života

Jsou spisovatelé, kteří se stali ikonou své země nejen dílem, ale i životem: Božena Němcová, Jaroslav Hašek, Karel Čapek. V Rusku je takovou ikonou Michail Bulgakov. Román *Mistr a Markétka* je přirovnáván co do významu ke Gogolovým *Mrtvým duším*, ale do povědomí kulturní veřejnosti se zapsal stejně výrazně Bulgakovův život, především jeho paradoxní podobou. V prvních letech sovětského režimu byl Bulgakov úspěšným dramatikem a spisovatelem groteskních próz, když se v roce 1929 jeho postavení náhle zhroutilo: jeho hry byly staženy z repertoáru, prózy nebyly povoleny k tisku. V dubnu 1930 mu však zavolal sám Stalin, který dovolil, aby jej jako dramaturga zaměstnalo Moskevské umělecké divadlo, jež také jako jediné smělo uvádět jeho hru *Dni Turbinyových*. Vlastní Bulgakovova díla i dramata, například *Dona Quijota* nebo *Mrtvých duší*, byly nadále buď zakazovány, nebo se dostávaly na veřejnost jen s velkými potížemi a škrty. Režim neukázal svou krutost, ale prolhanost. Na Bulgakova působila

stejně depresivně jako přímé pronásledování: zemřel 10. března 1940, v nejtemnějším okamžiku evropské historie 20. století, kdy se zdálo, že spojení Německa se Sovětským svazem navždy zastřelo jakoukoli pozitivní perspektivu.

Kniha *Deníky Mistra a Markétky* (Academia, Praha 2013, 586 stran, přeložila Alena Morávková) svědčí o tomto osudu z mnoha stran: obsahuje fragmentárně vedené i fragmentárně zachované deníky, výběr z korespondence a hlavně záznamy Bulgakovovy ženy o posledních letech spisovatelova života a pomalém utváření ústředního díla, románu *Mistr a Markétka*. Nad těmito texty lze jen povzdechnout: Rusko bylo vždycky tragická země. ■

VLADIMÍR SVATOŇ,
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

TOPIC OF THE MONTH

Sandstone landforms shaped by negative feedback between stress and erosion

Weathering and erosion of sandstone landscapes often results in many amazing landforms such as arches, alcoves (rock shelters), pedestal rocks and pillars. Long-term research has produced numerous contrasting ideas for the origin of these landforms. The presence of salt and/or occurrence of freezing water and/or similar potential weathering/erosion processes at site are common causes of these landforms. The effect of gravity loading stress has been overlooked or assumed to increase the landform's weathering rate. Research at the Institute of Rock Structure and Mechanics is based on field observations of locked sands and cemented sandstones and on physical experiments, followed by a numerical modelling. This may be the first time that the landforms cited above were reproduced in laboratory experiments. The Institute interpreted its findings by a novel mechanical model called "the concept of locus of fabric instability." The results clearly show that an increase in stress within the landform (fabric interlocking) reduces weathering and erosion. Material with insufficient loading is rapidly removed by that weathering process and the remaining load bearing landform structure is protected by the fabric interlocking mechanism. The Institute concludes that its research that planar discontinuities in sandstone and negative feedback between stress and weathering/erosion processes are sufficient conditions to create landforms.

SCIENCE AND RESEARCH Bolzano in Prague

Thirty-five 35 participants from 13 countries gathered at Villa Lanna July 16-19, 2014 to hear and discuss presentations on the life and work of one of the foremost European philosophers of the 19th century, Bernard Bolzano. Most of the 30 talks given were on philosophy but mathematics and theology. More than a quarter of the participants were research students. Several news stories have drawn attention to recent developments in Bolzano studies. In May the complete English translation of Bolzano's major work *Wissenschaftslehre (Theory of Science)* was published. This year nearly three-quarters of the 129 volumes of the *Bernard Bolzano Gesamt-*

-ausgabe will appear in print. The program and other details of the meeting are at bolzano2014.wordpress.com. The meeting enjoyed generous sponsorship. Details on the dissemination of the papers will appear in due course. This meeting was co-organised by the Institute of Philosophy of ASCR and the International Bernard Bolzano Society, Salzburg. The Society met in Prague in April 2010 on the 200th anniversary of a book of his published in 1810. Dr. Balzano (1781–1848) was a Bohemian mathematician, logician, philosopher and theologian of Italian extraction and taught at the University of Prague (Charles).

Karel Kosík and Dialectics of the Concrete

In 1963 Karel Kosík, a Czech neomarxist philosopher, published his trailblazing book, *Dialectics of the Concrete*. Both Marxist and non-Marxist thinkers were impacted in Czechoslovakia and throughout the world. The Institute of Philosophy hosted an international conference to explore Kosík's seminal work in breadth and depth. In his book, Kosík strove to re-think the basic concepts of the Marxist philosophical tradition and to employ them in analyzing social reality. The wide array of issues he explored is still relevant today. Included are mystification of the "pseudo-concrete"; the social role of art; the conception of reality as a concrete totality; the conception of the human being as an onto-formative being (i.e., one that forms human and extra-human reality in its totality); the systematic connection between labor and temporality; the relationship between praxis and labour and the explanatory power of the dialectical method.

This conference took place July 4–6, 2014 at Villa Lanna.

The TRIGGER Project

TRIGGER (TRansforming Institutions by Gendering contents and Gaining Equality in Research) aims to promote systemic interventions designed to have deep, a long lasting and widespread impact at all levels in five research organizations. The project, coordinated and co-funded by the Italian Government, assisted by an institute specialized in gender and science, involves as co-funders universities from five EU countries Czech Republic, France, Italy, Britain and Spain. The Institute of Sociology of ASCR and Institute of Chemical Technology represented this country.

Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR, v. v. i.,

vyhlašuje v souladu se zákonem č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění zákona č. 420/2005 Sb. a Stanov AV ČR výběrové řízení na pozici:

Výzkumný a vývojový pracovník (postdoktorand) se zaměřením na plynovou chromatografii.

Požadavky: VŠ vzdělání přírodovědného charakteru (chemie), Ph.D. v oboru chemie se zaměřením na plynovou chromatografii a dobrou znalost anglického jazyka.

Termín nástupu: ihned nebo dohodou. V případě zájmu o tuto pozici zašlete svůj strukturovaný životopis s důrazem na zkušenosti relevantní pro nabízenou pozici na e-mail: sukova@irms.cas.cz nebo na adresu: ÚSMH AV ČR, v. v. i., Andrea Suková – personální referent, V Holešovičkách 94/41, 182 09 Praha 8, zn.: laboratoř geochemie. Přihlášky zasílejte do **30. října 2014**.

Principy Expertní rady evropských akademií (EASAC) Zásady dialogu akademické obce s politickou reprezentací

1. Úvod

Politici v Evropě i jinde ve světě se potýkají s problémy v mnoha oblastech. Jejich pochopení vyžaduje značné úsilí a znalosti; není snadné dospět k úsudku, který by vedl k nejhodnějšímu rozhodnutí. V informačním procesu moderní společnosti a při závažných politických rozhodnutích sehrává vědecké poznání zásadní roli. Úloha vědy je všeobecně uznávána a respektována a v této souvislosti narůstá i počet doporučení, jakým způsobem by měla vědecká obec získané poznatky politikům prezentovat.

Chceme-li, aby bylo vědecké poradenství politickým činitelům užitečné a společnosti prospěšné, mělo by být nezávislé a kvalitní. Jeho nezávislost je obzvláště důležitá pro osoby odpovědné za politická rozhodnutí, kterým nabízejí „poradenství“ různé zájmové a lobbistické skupiny.

Akademie věd mají všechny předpoklady, aby poskytovaly nezávislé expertizy nezbytné pro vytváření politiky. Sdružují vynikající vědce, kteří stojí mimo politické, průmyslové a další partikulární zájmy, a mohou tak nestranným úsudkem politická rozhodování podpořit. Ne všechny akademie však mají s předáváním vědeckých poznatků a s poskytováním podpory pro politické rozhodování zkušenosti. Předkládané *Zásady* pomohou akademiím v jejich roli poskytovatelů vědecky podloženého politického poradenství.

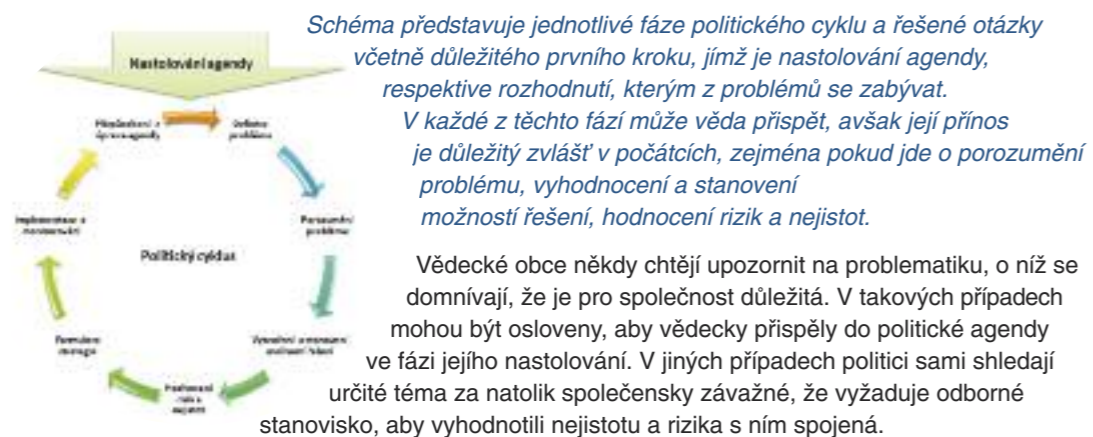
2. Zásady

Zásady byly z velké části vypracovány na základě workshopů pořádaných sdružením národních akademií věd členských států Evropské unie EASAC (Expertní rada evropských akademií) v letech 2010–2011. Shrnují zkušenosti, které získaly Expertní rada a členské akademie při jednání s politiky a veřejností. Jejich hlavním záměrem je inspirovat a informovat akademie věd o zásadách dialogu při poskytování vědecky podloženého poradenství politickým činitelům – například členům parlamentu, eurokomisařům, generálním ředitelům a národním vládám členských zemí EU.

Záměrně se vyhýbáme termínu „pravidla“, který by mohl vést k domněnce, že v politice existuje jediný či ideální způsob zprostředkování vědeckého poradenství. V uvedených zásadách připouštíme, že se akademie věd zapojují do dialogu s politiky mnoha vhodnými způsoby s vědomím, že odlišná prostředí vyžadují různé přístupy. Rozhodnutí, jaká část zásad bude přijata, ovlivňují především různé okolnosti na národní úrovni. Akademie věd by proto měly tyto zásady přejímat a přizpůsobovat si je, aby zapadaly do kontextu, v němž budou uplatňovány.

3. Politický proces

Tvorba politiky se v některých případech znázorňuje jako cyklus:

4. Řídící principy v dialogu vědy s politikou

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AB

Senát Parlamentu ČR a Akademie věd ČR uspořádaly v březnu 2014 ve Frýdlantském salonku Valdštejnského paláce kulatý stůl Praha v kontextu vědní politiky.

- 4.1. Poskytování efektivního poradenství vyžaduje dvoukolejný proces, tj. aby si politici i vědečtí poradci v dané problematice porozuměli a zjistili, jak společně určitých cílů dosáhnout.
- 4.2. Účelem dialogu je zajistit, aby byli politici informováni o vědeckých poznatcích, které jsou relevantní pro politické rozhodování v dané otázce. Dialog má zlepšit kvalitu politického rozhodování ve prospěch společnosti a budoucích generací.
- 4.3. Je nezbytné, aby vědecké poradenství bylo:
  - **relevantní**, tj. zabývalo se klíčovými otázkami politického života,
  - **věřohodné**, tj. mělo odpovídající vědeckou úroveň a bylo směrodatné,
  - **legitimní**, tj. proces jeho vytváření byl poctivý a čestný,
  - **aktuální**, tj. v rámci rozhodovacího procesu bylo poskytnuto v pravý čas.
- 4.4. *Relevance* poradenství dosáhnou akademie, politici a případní další aktéři, pokud naleznou porozumění v tom, jak danou záležitost koncipovat (předpokladem je společné vymezení problému a jeho nejdůležitějších aspektů a klíčových otázek, které mají být zodpovězeny).
- 4.5. Aby bylo poradenství *věřohodné*, měli by se zapojit vědci uznávaní ve svém oboru, kteří mohou podat odborné stanovisko a vyjadřovat se k vědeckým názorům relevantním pro dané poradenství a kteří k dotyčné záležitosti zaujímají věcný a objektivní postoj.
- 4.6. Aby poradenství bylo *legitimní*, měl by být proces jeho vytváření včetně vedení komunikace transparentní a otevřený; proto je nezbytné stanovit odpovídající postupy, deklarovat případné zájmy a vazby, zpřístupnit východiska, zprávy, poradenství a posléze je publikovat. Otevřenost vyžaduje, aby byly názory a poznatky účastníků vzaty v úvahu, náležitě zasazeny do problematiky a přihlíželo se k nim při vývoji poradenství.
- 4.7. Má-li být poradenství *aktuální*, musí být poskytováno včas. I když politici přímo akademie o pomoc nepožádají, mají být o dotyčné politické agendě informováni. Jelikož může poptávka po poradenství vyvstat kdykoli, mohou akademie zvážit ustavení stálých pracovních skupin, které by se věnovaly oblastem politiky, kde se dá vědecké poradenství očekávat.

5. Příprava dialogu

- 5.1. Vypracovat strategický plán dialogu akademie s politickými činiteli je prospěšné; měl by zahrnovat jak přínosy k dialogu, tak i jeho meze, srozumitelně stanovit, jakými kroky by se akademie měla řídit, aby bylo poradenství účinné.
- 5.2. Akademie by měla disponovat lidmi s patřičnými znalostmi, kteří se o dialog vědy s politikou přirozeně zajímají. Některé akademie se dokonce ochotně zapojují do práce v expertních skupinách a přispívají do veřejné debaty.
- 5.3. Schopný poradce potřebuje získávat dovednosti. Členové akademie, třebaže jsou významnými odborníky ve svém oboru, se mohou při vytváření dialogu vědy s politikou mnohemu přiučit. Pro nové členy akademie to může představovat prostor pro spolupráci se zkušenějšími členy i k získávání dovedností, jak vědecky podložené poradenství vytvářet.
- 5.4. Akademie se na dialog mohou připravit i způsobem, že budou mít přehled o příslušných tématech, budou sledovat projednávané záležitosti v jednotlivých fázích politického cyklu, a to pravidelným monitoringem internetových stránek vlády, vytvářením a udržováním kontaktů s ministerstvy a dalšími odpovědnými orgány nebo prostřednictvím účasti politiků na setkáních se členy akademie.
- 5.5. Zapojení akademie do dialogu s politikou vyžaduje výzkumnou a administrativní podporu, což by akademie měly vzít v potaz při vytváření personální a finanční koncepce. (Administrativní pracovníci obvykle pomáhají členům akademie při zajišťování průběhu dialogu vědy s politickou sférou.)

6. Kontakt s politickými činiteli

- 6.1. Akademie by měla navázat styky s politickými činiteli dříve, než bude poradenství potřebovat. Vzájemné kontakty by se měly rozvinout v dobrý vztah, v němž je zřejmé, že se akademie odlišuje od jiných potenciálních poskytovatelů poradenství, kteří na rozdíl od ní mohou postrádat nezávislost a důvěryhodnost.
- 6.2. V situaci, kdy vědci a politici identifikovali daný problém, který vyžaduje poradenství, dostává se dialog do fáze, kdy je třeba společně nalézt rámec problému (viz bod 4.4.). Termín rámec (frame) pochází ze společenských a psychologických věd a označuje filtr, jakým se na problematiku nazírá a jímž se pojímá. Kromě definice problému, které má poradenství řešit, tento rámec zahrnuje:
  - povědomí a porozumění souvislostem, jež se k problému váží (společenské, ekologické, hospodářské, politické a jiné),
  - vymezení problému v širších souvislostech,
  - možné předpoklady a porozumění problému,
  - anticipace řešení problému a navržení řešení.
- 6.3. V závislosti na povaze kontaktů s politickými činiteli je třeba diskutovat o detailech poradenství a dohodnout se, jaké jsou role vědeckého poradce a politického činitele. Poradenství může:
  - poskytovat přehled o vědeckých poznatcích, které jsou relevantní k dané problematice,
  - implementovat vědecké poznatky, respektive jejich závěry do politického rozhodování,
  - identifikovat možná politická řešení vyplývající z vědecké analýzy,
  - na základě vědecké analýzy navrhnout politické řešení, které pravděpodobně uspěje.
- 6.4. Je vhodné promyslet, s jakou konkrétní složkou státní správy jednat; někdy je vhodnější jednat na vyšší úrovni, jindy naopak se spojit s nižším managementem. Některé záležitosti je relevantní řešit na meziúrovňové úrovni. V poradenství je důležité vyčkat správného okamžiku (například v meziúrovňových výborech).
- 6.5. Kontakty s politickými činiteli by měly vyvolávat očekávání a odhodlání k poradenství. Politici, kteří již s vědci diskutovali o problému souvisejícím s poradenstvím, jej pravděpodobně při vytváření politik využijí.
- 6.6. Jestliže politici nereagují na pokusy akademie o navázání vztahů nebo na zasílané zprávy, je třeba do diskuse vstoupit jinými způsoby – například prostřednictvím médií. Relevantní to je zejména v případech, kdy se akademie snaží dostat na pořad jednání téma, o jehož důležitosti nebyla společnost, vyjma akademické obce, informována, například kvůli nedostatečné informovanosti veřejnosti o nejnovějších vědeckých poznatcích.

7. Volba tématu

Volba tématu, k němuž chce akademie poskytovat poradenství, je důležitá a podmiňuje ji následující faktory:

- zájmy politických činitelů, zvláště jde-li v politické agendě o nové téma vyžadující názor vědy nebo o problém, který je vědecky relevantní, ale je složitý, protože názory na něj se různí, nebo když dojde ke střetu zájmů či vyhraněným projevům veřejného mínění,
- zájmy akademie a jejích členů, které jsou vyjádřeny například v doporučení komise, jež má na starosti výběr témat k dialogu, nebo v dalších strategických dokumentech akademie,
- nové vědecké objevy, jež by mohly být pro veřejnost relevantní, které však politici doposud nevnímali v potaz,
- expertiza, již má akademie k dispozici; politici mohou vyžadovat expertizu z nejrůznějších oborů včetně ekonomie a společenských věd,
- rozlišovací schopnosti pro posuzování výsledků politického rozhodování; akademie musí zvážit eventuelní efekt svého usilí zvláště s ohledem na skutečnost, v jaké fázi politického cyklu se daná záležitost nachází.

FOTO: JAKUB UHLÍK, ARCHIV AB

Rámcová smlouva mezi Pardubickým krajem a AV ČR z roku 2006 signifikuje úzkou spolupráci Akademie věd s jedním z krajů České republiky, přináší nové možnosti uplatnění výsledků bádání pracovišť Akademie v praxi. Obcím Pardubického kraje zaručuje v konkrétně řešených projektech vysokou odbornost. Na snímku tehdejší předseda AV ČR prof. Václav Pačes a Ing. Roman Linek, 1. náměstek hejtmána Pardubického kraje.

8. Utváření pracovních skupin

- 8.1. Jakmile akademie identifikuje problém, který vyžaduje poradenství, sestaví zpravidla z řad svých odborníků pracovní skupinu, která navrhne koncepci poradenství.
- 8.2. Členové pracovních skupin by měli být jmenováni na základě odborné způsobilosti, kompetence a vynikajících výsledků, které respektují odborníci v daném oboru.
- 8.3. Členové pracovních skupin by měli pojmout svou roli vědeckých poradců jako poskytovatelů objektivního přehledu o stavu problematiky spíše než prosazovat partikulární názory.
- 8.4. V některých oborech je jistý stupeň zaujatosti téměř nevyhnutelný; měly by však být explicitně deklarovány zájmy členů pracovní skupiny. Vedení akademie poté musí usoudit, do jaké míry by zájmy mohly uškodit uvažované integritě poradenství.
- 8.5. Na evropské úrovni by měly pracovní skupiny pro potřeby poradenství zohledňovat názory i obory nezbytné pro získání požadovaného záběru poradenství a rovněž brát na zřetel zeměpisné rozložení EU.
- 8.6. V jiných případech je nezbytné jmenovat do pracovní skupiny vědce, kteří nejsou členy akademie. Ačkoli je tento postup k personálnímu zajištění pracovní skupiny vhodný, měla by se výběru vědců věnovat patřičná pozornost; pověst akademie spočívá v celkové kvalitě a integritě pracovní skupiny.

FOTO: HENK THOMAS, ARCHIV AUTORA

„Trippehuis – sídlo Královské nizozemské akademie věd a umění v Amsterdamu, jež slavila v r. 2008 dvousté výročí od svého založení.“

9. Předseda pracovní skupiny

- 9.1. Předseda pracovní skupiny zásadně ovlivňuje úspěšnost poradenství.
- 9.2. Vhodné a včasné jmenování předsedy může pomoci motivovat další význačné vědce, aby se do pracovní skupiny zapojili.
- 9.3. Předseda pracovní skupiny by měl být odborně způsobilý, měl by mít vůdčí schopnosti, umět spojit odpovědné uvažování se způsobilostí nezaujatě posuzovat fakta. K jeho odpovědnostem patří:
  - koordinovat činnost pracovní skupiny, respektive dbát o kvalitu jejích výsledků a její harmonogram,
  - dbát, aby názory členů pracovní skupiny nebyly považovány za méně důležité,
  - zabývat se názorovými rozdíly a řešit je,
  - vést přehledné záznamy, jak pracovní skupina k doporučení dospěla,
  - reprezentovat pracovní skupinu a podporovat zveřejnění doporučení.

10. Volba přístupu a typy výstupů

- 10.1. Standardním postupem je vytvoření pracovních skupin, které formulují názor v prohlášení nebo ve studii; ty se posléze rozesílají politickým činitelům a veřejnosti. Tyto aktivity se vyznačují rigorózním postupem a významnými výsledky.
- 10.2. Akademie mohou volit z mnoha způsobů přípravy doporučení pro politické činitele a jejich zapojování do dialogu. Volba zpravidla závisí na souvislostech, stupni závažnosti problematiky; některé skutečnosti by se měly zohlednit, například jestli daný problém vzbuzuje kontroverze ve veřejných diskusích a do jaké míry považují odborníci vědecký nálezk za diskutabilní.
- 10.3. Forma dialogu a jeho výstupy často závisí na skutečnosti, zda je kontakt výsledkem vlastní iniciativy akademie, nebo reakcí na poptávku politické obce; ve druhém případě mohou vyvstat tlaky, jež ovlivňují formu dialogu.
- 10.4. Dospějí-li snahy akademie do stavu, kdy s ní politici vedou otevřený a kontinuální dialog a například ustaví „stálé výbory“ expertů pokrývající určité oblasti, může akademie *ad hoc* vytvářet pracovní skupiny vědců a politiků, které budou diskutovat vědecká témata na neformální úrovni.

FOTO: ROBERT ŽIKA, ARCHIV AUTORA

Halle nad Sálou, sídelní město EASAC, je rodištěm Georga Friedricha Händela. Slavný skladatel byl ve zdejším „dvojkostele“ Blahoslavené Panny Marie na Tržišti nejen pokřtěn, ale hrával v něm i na varhany.

- 10.5. S danou problematikou se někdy musí sami politici podrobněji seznámit. Propojit politickou a vědeckou komunitu lze nejlépe prostřednictvím společných workshopů a seminářů.
- 10.6. Pokud je jedna ze stran vystavena neúměrnému zájmu veřejnosti a médií, dialog tím končí. Pro otevřenost a sdílení informací je třeba vytvářet „chráněný diskusní prostor“ v atmosféře důvěry.
- 10.7. Písemné příspěvky by měly vycházet vstříc předpokládaným potřebám posluchačů. Krátké laické shrnutí je mnohdy přínosnější, protože politikům umožní pochopit klíčové body problematiky. Často užitečně doplní podrobnější studie, jež poskytují důkazní a analytický materiál a mohou zajímat zvláště poradce, kteří odpovídají za vytváření politických analýz.

11. Management otevřenosti: transparentnost a důvěryhodnost

- 11.1. Otevřeností poradenství se míní, že obsahuje relevantní důkazy a je takto i přijímáno; spadá sem například i otevřené a veřejné připomínkové řízení a ochota naslouchat názorům na danou problematiku.

FOTO: PAULO BASTOS, ARCHIV AUTORA

- 11.2. Transparentnost znamená, že se během přípravy stanoviska nevyskytl nejjasnosti ani osobní zájmy účastníků.
- 11.3. Chceme-li dospět k efektivnímu dialogu, který prohlubuje důvěru mezi vědeckou a politickou komunitou, měly by být otevřenost a transparentnost normou. Pokud by však norma byla v rozporu s režimem utajení, například v záležitostech národní bezpečnosti, je třeba usilovat o „pragmatickou rovnováhu“ a podat vysvětlení, aby byla důvěra zachována.
- 11.4. Jiným důvodem pro přijetí politiky otevřeného a transparentního procesu je snaha zajistit projednání záležitostí zatížených předsudky. I když může být obtížné zajistit nezaujaté poradenství, v transparentním procesu je zřejmé, jak se stanovisko formulovalo a které strany se do jeho tvorby zapojily.

Lisabonskou akademii věd založila roku 1779 portugalská královna Marie I. V roce 1838 přesídlila do budovy bývalého františkánského kláštera, v níž se nalézá jedna z nejvýznamnějších knihoven v zemi s více než milionem knih, třemi tisíci rukopisů a unikátními prameny k objevům prvních evropských mořeplavců.

12. Konsenzus nebo pluralita závěrů?

- 12.1. Konsenzuální názor akademie do politického procesu přispívá; proto by se mělo usilovat o dořešení vědeckých nesrovnalostí, které mohou vyvstat během vytváření doporučení. V ideálním případě mohou průvodní diskuse pomoci objasnit názory a poskytnout nové pohledy.
- 12.2. Hledání konsenzu by se však nemělo dít na úkor legitimních menšinových názorů nebo za cenu kompromisů, kvůli nimž by zněl výsledný text příliš obecně. Vhodnější je zjistit, v jakých oblastech panuje shoda a kde naopak neshody. Výčet bodů, v nichž vědecká obec ke shodě nedospěla, může být pro politiky přínosný, zvláště je-li k němu připojeno hodnocení důsledků těchto neshod pro politické rozhodování a případný návrh jejich řešení.
- 12.3. Proces osvojení a přijetí výsledku poradenství podpoří, když si akademie pro posuzování důkazního materiálu a názorů vzatých v potaz stanoví pravidla ať již je zvolen konsenzuální přístup, či nikoli.
- 12.4. Mělo by být jasně uvedeno, jestli se doporučení nabízená politickým činitelům vytvářela konsenzuálním způsobem, nebo představují většinový názor.

13. Jednání o rizicích a pochybách

- 13.1. V rozhodnutí, které je vědecky podloženo, jsou vždy přítomny pochyby. Zásadní úlohou poradenství je vysvětlit tyto pochyby a jejich důsledky pro politické rozhodování. Poradci se musejí pohybovat mezi dvěma protipóly: nadsazeným zdůrazňováním limitů poznání, nebo příliš sebejistým poradenstvím. (Nejistoty vystihuje motto *Politikům buď nápomocný, ale přitom zůstaň vůči vědě poctivý – Be helpful to the policy-makers but true to the science.*) Je třeba odolat tlakům politických činitelů na vydávání prohlášení, které nelze vědecky potvrdit.
- 13.2. Pokud vědečtí poradci identifikují a popisují nejistoty, musí reflektovat meze vlastní analýzy daného problému.
- 13.3. Politici se zabývají složitými přírodními a společenskými systémy, v nichž bývá vysoká míra nejistoty vědeckého poznání. I v těchto případech může vědecký poradce objasnit, kam sahají možnosti vědy, a ukázat, jak určitý systém funguje. Řešení těchto situací vyžaduje nejen součinnost vědeckých poradců a politických činitelů, ale i dalších zainteresovaných stran.
- 13.4. Vědecké poradenství může obsahovat i hodnocení rizika, například individuální škody, nebo že určité politické opatření nebude účinné. Poradci by si měli uvědomovat, že jednotliví účastníci mohou vnímat rizika odlišně a že mohou být v závěrečném hodnocení užitečné různé perspektivy. Pojednáváme-li o vědecké analýze rizika, musí se objasnit její meze.

14. Udržení kvality

- 14.1. Platí obecná zásada, že by poradenství mělo podléhat hodnocení *peer review*; mělo by zahrnovat:
- hodnocení vědeckých kvalit práce,
  - hodnocení komplexity analýzy, například pokrývá-li škálu názorů,
  - hodnocení aktuálnosti poradenství; tj. reaguje-li na otázky politiků, aby bylo doporučení při tvorbě politiky využitelné.
- 14.2. Je vhodné, když akademie hodnotitelům poskytne formulář s vyjmenovanými nejdůležitějšími aspekty, které by měly být zohledněny.
- 14.3. Pokud nelze hodnocení *peer review* vypracovat, například z obavy před vyzrazením státního tajemství nebo z časových důvodů, měly by se interně dokumentovat již učiněné kroky, aby byla splněna výše zmíněná kritéria hodnocení kvality.
- 14.4. Kvalita poradenství spočívá v kompetentnosti poradců. Doporučuje se proto, aby si akademie propracovaly systém, podle něhož budou členové akademie do poradenství zapojeni.
- 14.5. Monitorování a hodnocení přijetí a vlivu poskytovaného poradenství může akademiím pomoci vyhodnotit přínos poradenské činnosti, dokumentovat způsob, jak je s jejími výsledky naloženo, a zhodnotit vliv na politiku. Lze toho dosáhnout následnou komunikací s politiky a dalšími účastníky.

FOTO: ROBERT ŽIKA, ARCHIV AUTORA

15. Zapojení veřejnosti a dalších účastníků

- 15.1. V souladu s hlavní zásadou – otevřeností – by i další zainteresované strany měly mít příležitost přispět do dialogu vědy s politiky. Takové zapojení, je-li dobře realizováno, může podporovat osvojení a přijetí poradenství. Konečným cílem by měla být schopnost vytvářet vnitřně soudržné poradenství a následně i efektivnější politiku.
- 15.2. V určitých formách dialogu, na němž participují zainteresované strany, se vyskytují nejrůznější zájmy; politická reprezentace nebude v některých situacích hovořit přímo a otevřeně za přítomnosti veřejnosti a médií.

Vítězný oblouk na lisabonském Obchodním náměstí s jezdeckou sochou portugalského krále Josefa I. Reformátora, vnuka císaře Leopolda I. Odsud vyplouvali první evropští mořeplavci objevovat Nový svět.

- 15.3. Otevřené výzvy k účasti na přípravách expertiz či v připomínkovém řízení publikované na webových stránkách akademie nemusejí vzbuzovat ohlas. Mělo by se proto zvážit, zda aktivnější účast nestimulovat jiným způsobem.
- 15.4. Na exponovaná politická témata může mít každá strana jiný názor a pojmát je v odlišném ideovém rámci. Pro složité systémy, které jsou často předmětem politických zásahů, je charakteristická vysoká míra neshody a nejistoty. Ostatní typy poznání vycházející například z lokálních nebo kontextuálních souvislostí mohou doplňovat poznání vědecké.

FOTO: ROBERT ŽIKA, ARCHIV AUTORA

Belgickou akademii věd založila v r. 1772 Marie Terezie. V současnosti sídlí v paláci, který byl původně postaven pro Viléma I. Nizozemského, který po porážce Napoleona I. Bonaparta vládl až do roku 1830 také Belgie a do roku 1840 i Lucembursku. Jeho stavbou byl v roce 1815 pověřen architekt Charles Vander Straeten.

16. Mezinárodní spolupráce a sdružení

- 16.1. Spolupráce, jejímž cílem je vytvořit vědecky podložené poradenství, je zapotřebí v těchto případech:
- politické téma se týká více zemí,
  - věda nastolí nové téma, které je pro některé země relevantní,
  - existují mezinárodní politické organizace, jimž je vědecky podložené poradenství určeno.
- 16.2. Akademie by měly při poradenství politikům vyhledávat kvalitní a relevantní informace v jiných jazycích; jde o příležitost pro sdružení akademií ať již na evropské nebo mezinárodní úrovni, aby se účastnily připomínkového řízení.
- 16.3. Jelikož akademie sdružují vynikající a nezávislé vědce, mají předpoklady pro mapování terénu (horizon scanning), vyhledávání hraničních vědeckých aktivit svých kolegů, které mohou být pro společnost, a tudíž i pro politiky, relevantní.

17. Další zdroje, z nichž lze čerpat

Akademie věd Berlín-Braniborsko, 2008. *Leitlinien der Politikberatung.*

http://www.bbaw.de/service/publikationen-bestellen/manifeste-undleitlinien/BBAW_PolitischeLeitlinien.pdf.

Evropská komise, 2002. *Communication from the Commission on the collection and use of expertise by the commission: Principles and guidelines: Improving the knowledge base for better policies.* Commission of the European Communities Brussels, 11. 12. 2002 COM(2002) 713 final. http://ec.europa.eu/governance/docs/comm_expertise_en.pdf.

Evropská komise, 2010. *Communicating research for evidence-based policy making: A practical guide for researchers in socio-economic sciences and humanities.* Directorate General for Research. http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/guide-communicating-research_en.pdf.

Kanadská vláda, 2000. *A framework for science and technology advice: principles and guidelines for the effective use of science and technology advice in government decision making.* <http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection/C2-500-2000E.pdf>.

Švýcarská akademie umění a věd, 2011. *Scientific Policy Advice. Recommendations of the Swiss Academies of Arts and Sciences for Researchers.* <http://www.swiss-academies.ch/en/index/Aktuell/News.html>.

Britský vládní úřad pro vědu, 2011. *Code of Practice for Scientific Advisory Committees.* <http://www.bis.gov.uk/assets/goscience/docs/c/11-1382-code-ofpractice-scientific-advisory-committees.pdf>.

Britský vládní úřad pro vědu, 2010. *Principles of scientific advice to government.* <https://www.gov.uk/government/publications/scientific-advice-to-government-principles>.

Britský hlavní vědecký poradce, 2010. *The Government Chief Scientific Adviser's Guidelines on the Use of Scientific and Engineering Advice in Policy Making.* UK Government Office for Science. <http://www.bis.gov.uk/assets/bispartners/goscience/docs/g/10-669-gcsaguidelines-scientific-engineering-advice-policy-making.pdf>.

EASAC – Expertní radu evropských akademií tvoří národní akademie věd členských států Evropské unie. Umožňuje vzájemně spolupracovat při poskytování poradenství evropským politickým činitelům. Kolektivní hlas evropské vědy je tak lépe slyšet.

Akademie sdružené v Expertní radě spolupracují na poskytování nezávislého, odborného, fakty podloženého poradenství o vědeckých aspektech veřejné politiky těm, kdo jsou politicky aktivní či ovlivňují dění v evropských institucích. EASAC čerpá ze zkušeností členských akademií a jejich sítí a má přístup k tomu nejlepšímu z evropské vědy. Její názory nejsou komerčně ani politicky předpojaté, její činnosti otevřená a transparentní. Expertní rada si předsevzala poskytovat poradenství, které je srozumitelné, relevantní a aktuální.

- *Academia Europaea*
- *ALLEA – Federace evropských akademií*
- *Královské akademie věd a umění Belgie*
- *britská Královská společnost*
- *Bulharská akademie věd*
- *Akademie věd České republiky*
- *Královská dánská akademie věd a vzdělanosti*
- *Estonská akademie věd*
- *Rada finských akademií*
- *francouzská Akademie věd*
- *Královská irská akademie*
- *italská Národní akademie Lincei*
- *Lotyšská akademie věd*
- *Litovská akademie věd*
- *Maďarská akademie věd*
- *Německá akademie věd Leopoldina*
- *Královská nizozemská akademie věd a umění*
- *Norská akademie vědy a vzdělanosti*
- *Polská akademie věd*
- *Lisabonská akademie věd*
- *Rakouská akademie věd*
- *Rumunská akademie*
- *Aténská akademie*
- *Slovenská akademie věd*
- *Slovinská akademie věd a umění*
- *Španělská královská akademie věd*
- *Královská švédská akademie věd*
- *Švýcarská akademie věd*

Další informace naleznete na www.easac.eu.

Anglickou verzi *Principů* naleznete na http://www.easac.eu/home/policy_dialogue.html.

Překlad Robert Zika, Kancelář AV ČR

FOTO: ROBERT ZIKA, ARCHIV AUTORA

Brána do Atlantiku v Lisabonu

BIOCEV: hrubá stavba dokončena

Navzdory deštivému počasí se novináři i další pozvaní hosté seznámili 27. srpna 2014 s částí stavby projektu BIOCEV – Biotechnologického a biomedicínského centra, které společně budují šestice ústavů Akademie věd ČR a dvě fakulty Univerzity Karlovy. Komentované prohlídky jednoho z šesti center excelence, jehož dokončení lze předpokládat na jaře příštího roku, se ve Vestci u Prahy zúčastnili rovněž představitelé participujících institucí: ředitel projektu BIOCEV prof. Pavel Martásek, ředitel Ústavu molekulární genetiky AV ČR (nositel dotace) prof. Václav Hořejší, místopředseda AV ČR prof. Vladimír Mareček či někdejší předseda AV ČR Václav Pačes.

Jak uvedl prof. Hořejší, projekt je v souladu se schváleným harmonogramem zhruba v polovině stavební části, a tak se podařilo dohnat zpoždění, které BIOCEV nabral v počátečních přípravách: „Samozřejmě se řeší problémy, jako na každé stavbě. Pokud ale dodržíme stávající rozvrh, centrum by mělo být plně zprovozněno v létě příštího roku – následně se plánují nejdéle tři měsíce zkušební chodu.“

Projekt je financován převážně z Evropského fondu regionálního rozvoje a jeho celkové náklady dosahují 2,85 miliardy korun, z toho si výstavba a přístrojové vybavení vyžádají investici téměř 800 milionů korun.

Vědci a studenti se v BIOCEV zaměří na detailní poznání buněčných organismů na molekulární úrovni, na jehož základě se bude odvíjet výzkum a vývoj nových léčebných postupů: patří mezi ně například včasná diagnostika chorob, vývoj biologicky aktivních látek včetně chemoterapeutik, proteinové inženýrství a další inovativní technologie. O projektu podrobněji v *AB12/2012*. ■

lsd

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

SPOLUPRÁCE AKADEMIE a SENÁTU

U příležitosti třetího výročí navázání spolupráce mezi Senátem Parlamentu ČR a Akademií věd ČR, kterou zahájil podpis společného *Memoranda o stálé konferenci* v červenci 2011, se 29. srpna 2014 v pražské Lannově vile setkali zástupci obou stran. Shromáždění zahájil předseda AV ČR prof. Jiří Drahoš a se zdravicí vystoupil předseda Senátu PČR Milan Štěch. Za dosud uskutečněnými čtyřicetimi společnými akcemi se následně v prezentaci ohlédl doc. Jaroslav Šebek z Historického ústavu AV ČR.

Zatímco prof. Drahoš zdůraznil, že nezůstalo pouze u podpisu memoranda a že se realizovaly významné a oboustranně prospěšné akce, Milan Štěch ocenil expertní činnost AV ČR, která je Senátu oporou v oblastech souvisejících s prací této instituce – především v historii, právu a veřejné politice.

V uplynulém tříletém období vyústila spolupráce v uspořádání význačných akcí (odborných konferencí, kulatých stolů, seminářů, slavnostních setkání a shromáždění i pracovních návštěv) – z nejvýznamnějších připomeňme seminář *Problémy spolupráce mezi akademickou a komerční sférou* (4. listopadu 2011), shromáždění u příležitosti 1150. výročí příchodu věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu (22. října 2013) a dále kulaté stoly *Praha v kontextu vědní politiky* (28. března 2014) a *Spolupráce veřejného a soukromého sektoru ve výzkumu, vývoji a inovacích* (21. května 2014).

V závěru si představitelé obou institucí ujasnili budoucí společné aktivity a v diskusi předložili náměty, v nichž by se spolupráce mohla v dalším období odehrávat. Zásadní výzvou se v tomto kontextu jeví aplikace *Strategie AV ČR* na případnou expertní činnost, a to při vytváření hospodářských, sociálních, kulturních či zdravotních analýz. Jde o efektivní využití synergie akademické a politické sféry. Prof. Jiří Drahoš v této souvislosti poznamenal: „Po debatě v Akademii věd chceme část výzkumu zaměřit více na témata, která hýbou společností – energetiku, zdraví člověka nebo veřejnou politiku. Připravujeme ji jako interní strategii, ale zároveň otevřenou vysokým školám, podnikové i státní sféře.“ Součinnost obou institucí však bude přínosná i v rámci připomenutí velkých společenských událostí – například 125 let od založení České akademie věd a umění; Husovo jubileum; výročí konce 2. světové války...

red

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Zprava: místopředsedové AV ČR Vladimír Mareček a Pavel Baran, 1. místopředsedkyně Senátu PČR a členka konzultační skupiny memoranda Alena Gajdůšková, předseda AV ČR Jiří Drahoš, předseda Senátu PČR Milan Štěch, místopředsedkyně Senátu PČR Miluše Horská, místopředsedkyně Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu PČR Eva Syková, místopředseda AV ČR Jan Šafanda a člen konzultační skupiny memoranda Jaroslav Šebek.